

EBEVEYNLİK, ERKEKLİK VE ÇALIŞMA HAYATI ARASINDA TÜRKİYE’DE BABALIK

Mehmet Bozok

acev.org

Büyükdere Cad. Stad Han No.85 Kat.2
34387 Mecidiyeköy İstanbul
T +90 (212) 213 42 20
F +90 (212) 213 36 60

EBEVEYNLİK, ERKEKLİK VE ÇALIŞMA HAYATI ARASINDA TÜRKİYE'DE BABALIK

Mehmet Bozok

ARAŞTIRMA VE YAYIN EKİBİ

Ana Araştırmacı ve Yazar: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bozok*

Araştırma Şirketi: SAM Araştırma ve DanıŐmanlık

Yayın Koordinatörü: Burcu Gündüz MaŐalacı

AÇEV Proje Ekibi: Hasan Deniz; Hilal Özüygun KuŐçul; Burcu Gündüz MaŐalacı

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Sevda Bekman

Prof. Dr. Yılmaz Esmer

Prof. Dr. Güler Fişek

Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı

Prof. Dr. Serpil Sancar

KAPAK FOTOĞRAFI

Zeynep Sezerman

Yapım MYRA

Koordinasyon Engin Doğın

Tasarım Danışmanı Rauf Kösemen

Yayın Kimliği Tasarımı Alper San

Sayfa Tasarımı Serhan Baykara

Baskı Taymaz Matbaacılık ve Baskı Çözümleri Tic. Ltd. Őti.

İstanbul, Mayıs 2018

* Mehmet Bozok doktora derecesini Trabzon'da erkekliklerin inşası konulu teziyle ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nden 2013 yılında aldı. İlgi alanları arasında erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler, feminizm ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ve göç çalışmaları bulunuyor. Halen Maltepe Üniversitesi Sosyoloji (İngilizce) Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor.

Bu rapor Bernard van Leer Vakfı'nın desteğiyle hazırlanmıŐtır.

AÇEV HAKKINDA

AÇEV 1993 yılında kuruluşundan bu yana, erken yaştaki her çocuğun güvende, sağlıklı, mutlu ve öğreniyor olması için çalışıyor. Ülkenin dört bir yanındaki ihtiyaç sahibi çocuklar, anne babalar ve genç kadınlar için bilimsel temelli eğitim programları geliştiriyor ve uyguluyor. Erken çocukluğun gelişimsel olarak yaşamın en kritik dönemi olduğuna dair bulgulardan hareket eden AÇEV, bu döneme yönelik müdahaleler ve savunuculuk faaliyetleri üzerinden fırsat eşitliği sağlamak üzere yürüttüğü çalışmalarını sürekli olarak araştırmalarla destekliyor. Uygulamalarında “ekolojik” yaklaşımı temel alarak, gelişen bireyin çevresini de eğitmek yoluyla gelişime katkıda bulunmayı hedefleyen programlar üretiyor. Okul öncesi yaş çocuğunu ve yakın çevresini güçlendirme amacıyla yola çıkan AÇEV, anne eğitimlerinin yanı sıra, baba eğitimleri, okul öncesi eğitimler, kadın okuryazarlığı, kadınların güçlenmesi gibi birçok alanda faaliyetlerini sürdürüyor.

AÇEV, eğitim programları ve saha çalışmalarının yanı sıra, toplumsal farkındalığı artırmak, bilinç ve destek oluşturmak üzere farkındalık ve savunuculuk faaliyetleri gerçekleştiriyor. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde de özellikle vurgu yapılan, erken çocukluk döneminde nitelikli eğitim, gelecek nesillerin yetiştirilmesinde ailelerin rolü, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yaşam boyu öğrenme konularına tüm faaliyetlerinin içinde yer veriyor. Uygulamalarını ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile gerçekleştiren AÇEV, yüz yüze eğitimlerinin yanı sıra internet ve mobil uygulamalar yoluyla da ve anne babalara ve okul öncesi öğretmenlerine programlarını ulaştırıyor.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ - 6

1. GİRİŞ - 8

2. SOSYAL BİLİMLERDE BABALIK VE ERKEKLİKLER ÜZERİNE TARTIŞMALAR - 12

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ - 18

4. TÜRKİYE'DE BABA OLMAYI VE ERKEKLİKLERİ ÇEVRELEYEN TOPLUMSAL İLİŞKİLER - 20

4.1. Hâkim Erkeklik Kodları - 21

4.2. Erkeklerin Baba Olmaya Yükledikleri Anlamlar - 22

4.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yaklaşım - 25

4.4. Ev İçi İş Bölümü - 26

4.5. Aile İçi Karar Alma Süreçleri, Babaların Eşleriyle İlişkileri ve Aile içi Şiddet - 28

4.6. Çocuğa Yönelik Cinsiyetçi Tutumlar - 31

5. TÜRKİYE'DE BABA OLMAYI VE ERKEKLİKLERİ ÇEVRELEYEN EKONOMİK İLİŞKİLER - 33

5.1. Çalışma Yaşamı ve Erkeklikler - 34

5.2. Çalışma Koşulları - 36

5.3. Babalık İzni - 37

5.4. Babalara Yönelik Hizmetler ve Eğitimler - 38

6. SONUÇ VE ÖNERİLER - 40

SON NOTLAR - 44

KAYNAKÇA - 45

SUNUŞ

Çocuğu ve çocuğun yakın çevresini eğitim yoluyla destekleyerek gelişimine çok yönlü katkı sağlamayı hedefleyen Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), babaların çocuk gelişiminde ve bakımında daha etkili bir rol üstlenmesi için çalışmalarına 1996 yılında başladı. AÇEV'in ilk uygulaması olan Anne Çocuk Eğitim Programı'na (AÇEP) katılan annelerin talebi üzerine başlayan Baba Destek Programı (BADEP), kısa sürede AÇEV'in temel programlarından biri haline geldi.

Baba Destek Programı, babaların çocuk gelişiminde ve bakımında sorumluluk üstlenmelerini, çocukları ile karşılıklı ve yakın ilişki kurmalarını, ilişkilerinde etkili yöntemler kullanmalarını hedeflerken, babalarda tutum ve davranış değişikliği sağlamayı amaçladı. 3-6 ve 7-11 yaşları arasında çocukları olan babalara yönelik, haftada bir oturum olarak 13 hafta boyunca uygulanan BADEP, 1996 yılından bu yana başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere farklı işbirlikleriyle 60.000 babaya ulaştırıldı. Bu süreçte programa dair birçok etki araştırması gerçekleştirildi ve programın içeriği, babalığın önemine ve etkisine yönelik dünya çapındaki yeni araştırma bulguları ve değişen toplumsal ihtiyaçlara göre çok defa yenilendi.

Babaların çocuklarının gelişimlerini desteklemeye yönelik tutumlarında ve çocukları ile ilişkilerinde önemli değişimler yaratan BADEP'in diğer bir sonucu da babalığın önemine ve etkisine dikkat çeken bir gündemi canlı tutması oldu. AÇEV, Baba Destek Programı ile başlayan süreçte, ailede, mahallede, arkadaş çevresinde, iş yerinde

“ilgili babalık” için destekleyici ortamların oluşturulması için kanıt temelli savunu faaliyetlerine başladı.

Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi, bu çalışmaları derinleştirmek üzere ülkemizde babalığın uygulanma biçimlerini, kaynaklarını, edinilme-aktarıma yollarını ve erkekliklerle ilişkisini anlamak üzere oluşturdu. Seri'nin alandaki tüm paydaşlar için de zengin bir tartışma ve öneri zemini oluşturması amaçlandı. Bu doğrultuda, Seri'nin içerisindeki araştırma ve yayınlarda babalık konusunun farklı perspektif ve metodlarla ele alınmasına özen gösterildi.

Seri'nin ilk raporu olan *Türkiye’de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri*, Türkiye’de Babalık Araştırması'nın ortaya koyduğu babalık yapma davranışlarını bakım, yakınlık, kontrol ve disiplin ekseninde değerlendirirken, kişisel özelliklerden toplumsal cinsiyet rollerine farklı faktörlerin bu davranışlar üzerinde belirleyiciliğini tartıştı. Seri'nin ikinci yayını olarak hazırlanan *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık Raporu* aynı araştırmanın nitel sahasına odaklanarak günümüzde babalığı çevreleyen statüler, roller ve anlamların tarihsel inşasına ve yapısal belirleyicilerine odaklandı. Seri'nin son yayını olan *Erkeklik ve Babalık Halleri Raporu* ise sanal etnografi ve bilişsel haritalama yöntemlerini kullanarak “erkeklik” ve “babalık” kavramlarının etrafında şekillenen toplumsal algının resmini çizerken toplumda mevcut babalık hallerini ortaya koymayı amaçladı.

Türkiye’de Babalık Araştırması'na yön veren değerli Danışma Kurulu Üyeleri Prof. Dr. Sevda Bekman, Prof. Dr. Yılmaz Esmer, Prof. Dr. Güler

Fişek, Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı ve Prof. Dr. Serpil Sancar'a, *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık Raporu*'nun ana araştırmacısı ve yazarı Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bozok'a, araştırmanın nicel tasarımını oluşturan Doç. Dr. Yasemin Kisbu Sakarya'ya; Seri kapsamındaki tüm araştırma ve yayınları destekleyen Bernard van Leer Vakfı'na ve Türkiye Temsilcisi Yiğit Aksakoğlu'na teşekkürlerimizi sunarız.

Ülkemizde babalığın oluşumuna farklı pencerelerden bakarken erkeklerin ilgili babalara dönüşebilmeleri için imkânların izini süren bu çalışmaların yeni araştırma soruları, tartışmalar, uygulamalar ve politikalara esin sağlamasını umut ediyoruz.

AÇEV olarak kurucularımızdan Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı ile bir arada, omuz omuza son kez düşünmemize, üretmemize, değer yaratmamıza vesile olan Türkiye'de Babalığı Anlamak Serisi'ni onun değerli anısına ithaf ederiz.

1

GİRİŞ

“Babalık”, annelik ile beraber, çocuk bakımının ve gelişiminin en kritik bileşenlerinden birisidir. Ancak, annelik ve babalık kavramlarını yalnızca ebeveynlik becerileri ile tanımlamak mümkün değildir. Bu becerileri sarıp sarmalayan toplumsal ilişkiler, bireylerin erkek, kadın ve çocuk kimlikleri de annelik ve babalık kavramlarının oluşumunda önemlidir. Çünkü aile içindeki güç ilişkilerinin üretilmesinde rol oynarlar. Sosyal bilimler literatürü son dönemde babalığı oluşturan “erkek olarak baba” ile “ebeveyn olarak baba” arasındaki karşılıklı belirlenimlere odaklanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda ortaya konan önemli bir ayırım “baba olmak” (*fatherhood*) ve “babalık yapmak” (*fathering*) arasındadır. “Baba olmak” erkeklerin çocuk sahibi olmalarına, dolayısıyla cinsiyetlendirilmiş bir kavram olarak babalığı çevreleyen tüm statülere, rollere ve anlamlara işaret eder. Bu anlam ve roller, dünyanın birçok yerinde bir taraftan ailenin, eşin ve çocukların koruyucusu ve kollayıcısı olmaktan onların geçimini sağlamaya ve aile reisliğine, diğer taraftan da çocuklarının gelişimine, bakımına ve sosyalizasyonuna nasıl, ne yönde ve ne ölçüde katkı sağlayacağına kadar uzanan geniş bir yelpazede babalığı tanımlar.

“Babalık yapmak” kavramı ise erkeklerin ebeveynlik davranışlarına işaret eder. Babaların, çocuklarının gelişiminde, çocukları için ve çocuklarıyla beraber yaptıkları veya yapmadıkları/yapamadıkları somut davranışlara göndermede bulunur. Babalık hem “baba olmayı” hem de “babalık yapmayı” içerir. Örneklersek babaların “babalık yaparken” çocuklarıyla ve eşleriyle demokratik olmayan, mesafeli ve baskıcı ilişkiler kurmaları çocuklarının yaşamlarında olumsuz etkilere yol açarken, ilgili ve eşitlikçi babalar, çocuklarının yaşamları ve gelecekleri üzerinde fark yaratırlar (Levtov, van der Gaag, Greene, Kaufman, Barker, 2015). Dolayısı ile “babalık yapmak” tek başına önem taşır. Diğer yandan babaların, çocuklarının ve eşlerinin yaşamlarına toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek etkin bir biçimde katılmaları,

onlarla daha fazla ve nitelikli zaman geçirmeleri, yalnızca çocuklarını değil, eşlerini ve babaların kendilerini de olumlu şekilde etkiler. Babaların bu katılımlarının sınırları ise büyük oranda “baba olmaya” atfedilen ekonomik, kültürel ve toplumsal değerle ölçülür. Dolayısı ile bu durum iki kavramın (babalık yapmak ve baba olmak) karşılıklı olarak babalığı belirlemesine önemli bir örnektir.

Toplumda baba olmaya yüklenen anlamlar ve babaların babalık yapma biçimleri, bireylerin içinde yer aldığı toplumsal ilişkiler ve bağlamlarda şekillenir, yeniden üretilir ve gerçekleştirilir. Bu ilişkiler, bir taraftan babaların babalığı nasıl gerçekleştirdiklerini, diğer taraftan da erkeklerin babalık rollerini ve nasıl babalık yapacaklarına ilişkin kurgularını şekillendirir. Nihayetinde babalık, bireysel bir deneyim olduğu kadar, toplumsal ve kültürel etkiler tarafından biçimlenmeye açık bir alandır.

Dolayısıyla, babalık ve erkeklik biçimleri sabit kalmaz ve zaman içerisinde değişim gösterir (Morgan, 2001). Babalığın bugünkü toplumsal inşasına ulaşabilmek için yerleşik yaşama geçişle beraber karşımıza çıkan üç tarihsel durağa uğrayarak hareket edebiliriz¹. Bunların ilki, nüfusun çoğunluğunun kırdan yaşadığı tarım toplumlarıdır. Toprak mülkiyetine dayalı bu toplumlarda çocuklarıyla daha fazla zaman geçiren ve fakat son derece otoriter tutumlar benimseyen babaların tutum ve davranışlarına işaret eden “*geleneksel babalık*” mevcuttur. Geleneksel babalık, sanayi devriminin ve sanayi toplumlarının ortaya çıkışı ile kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla beraber gerilemeye başlamıştır. Sanayi toplumları, erkeklerin zamanlarının çoğunu ev dışında çalışarak geçirdiği, rekabetçi, rasyonel ve eğitilmiş kimliklerin inşa edildiği toplumlardır. Bu toplumların birçoğunda erkeklerin çocukları ve eşleriyle mesafeli ilişkiler kurduğu “*modern babalık*” ortaya çıkmıştır (kıyaslayınız: Morgan, 2001; Therborn, 2004). Küreselleşmenin etkilerinin yaygın ve kalıcı hale geldiği günümüzde ise, cinsiyetler arası

eşitlik fikrinin yaygınlaşması ile birlikte babaların eşleriyle ilişkilerinde eşitlikçi, katılımcı ve olumlu ilişkiler kurduğu ve çocuklarına daha yakından ilgi göstererek onlarla daha nitelikli zaman geçirmeye yöneldikleri “*ilgili babalık*” ortaya çıkmaya başlamıştır.

Babaların hem çocukları hem de eşleriyle kurdukları ilişkilerde ataerkillik, geleneksel babalık ve modern babalık arasındaki devamlılığı tanımlarken, ekonomik ilişkiler, her uğrakta erkeklik ve babalığa ilişkin yalnızca toplumsal atıf ve beklentileri değil, babalar ve çocukların bir arada geçirdiği zamanın niceliğini ve niteliğini de etkilemektedir. Dolayısıyla, babalığı anlamak için, günümüzde onu çevreleyen baskın toplumsal ve ekonomik ilişkileri anlamak gerekir.

Babaların benimsediği ve etkilendiği ataerkil ilişkiler etrafında ortaya çıkan erkeklik kodları, erkeklerin nasıl *babalık yaptığını* kuran en önemli unsurlardan birisidir (Coltrane, 2010). Baba olmak, erkeklerin çocuk sahibi olmak dolayısıyla edindikleri bir konumdur. Böylece kültürel olarak erkekliğin ve erkek egemen toplumsal ilişkilerin nirengi noktalarından birisi olarak kurgulanır (Gilmore, 1990). Hâkim ataerkil erkeklik kodları, öteden beri erkekleri ailenin reisi olarak kurgulayıp ev işlerini ve çocukların bakımını anneler ile ilişkilendirirken, babalara çocukların bakımı ve onlara sıcaklık göstermede ikincil bir rol atfetmiştir. Bu aile kurgusunda erkekler bir taraftan eşleri ile zaman zaman şiddet kullanmaya dahi varabilen ve eşitlikçi olmayan ilişkiler kurarken, diğer taraftan babalar olarak çocuklarıyla yakınlıktan ve şefkatten uzak ve hatta çocukların cinsiyeti temelinde ayrımcılık içeren ilişkiler yaşamaktadırlar.

Diğer yandan, modern babalığın geleneksel babalıktan ayrılmasında ve ilerleyen süreçlerde yeni babalık biçimlerinin oluşmasında, değişen ekonomik dinamiklerin etkisi büyüktür. Günümüz toplumsal ilişkilerinin düzenlenmesinde

önemli role sahip olan küresel kapitalist ilişkilerin babalığın kurulması ve gerçekleşmesinde de etkili olduğu söylenebilir. Günümüz piyasa koşullarının oluşturduğu rekabetçilik, uzun çalışma saatleri, esnek ve güvencesiz çalışma koşulları ile birlikte çalışma hayatına odaklı sosyal haklar, yetişkin bireyler olarak ebeveynlerin yaşam koşullarını büyük oranda belirlemektedir.

İçinde bulunduğumuz neoliberal koşullarda çalışmak, birçok erkek için o denli merkezidir ki bir erkeği erkek yapan en önemli şey olarak görülmektedir (Bozok, 2013; Türkoğlu, 2013). Erkekler, çalışarak ekonomik güç sahibi olmakta ve aile kurabilmektedirler. Aile kurabilir hale geldiklerinde ise ailelerinin geçimlerini sağlayabilmekte ve çocuk sahibi olmaktadır. Günümüzde birçok ülkede yaşanan sosyal haklardaki gerileme ile birlikte güvencesiz iş ve esnek çalışma gibi zorlu iş yaşamı koşulları, iş hayatı ile özdeşleşen erkeklerin hem özel hem de kamusal alanda ilişki kurma biçimlerini etkilemektedir. Nitekim bu alanlardan biri de babaların çocukları ile kurdukları ilişki biçimleri ve sergiledikleri babalık uygulamalarıdır.

Diğer taraftan da modernleşmenin etkisiyle beraber kültürler arası etkileşimler artmakta, okullaşma yaygınlaşmakta ve eğitim düzeyi artmaktadır. Günümüzde anne ve babanın her ikisinin de eğitimli olduğu, erkeklerin yanı sıra kadınların da çalışma yaşamında etkin bir biçimde yer aldığı aile biçimleri, geçmişin eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerini sarstmakta ve dönüşüme zorlamaktadır.

Her ne kadar birçok kültürde babalar çocuk bakımında annelere göre ikincil bir konumda yer alsalar da babaların çocuklarının bakım ve gelişimi ile ilişkilenecekleri son yıllarda değişim göstermektedir. Babalık artık babanın aile içinde mesafeli, iktidarı sorgulanamayan, otoriter imgesinden, çocuklarıyla ev içinde olduğu kadar ev dışında da zaman

geçirdiği ve daha sevecen ve eşitlikçi ilişkiler kurduğu bir babalık modeline doğru değişim içerisinde. Bu koşullar altında, ilgili babalık toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaşması ve güçlenmesi için önemli fırsatlar yaratmaktadır.

Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi’nin ilk yayını olan *Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu*, ülkemizde bakım, yakınlık, kontrol ve disiplin üzerinden babalık yapma davranışlarını incelerken, kişisel ve aile bağlamındaki faktörlerin, sosyal çevrenin, çalışma hayatının ve toplumsal cinsiyet rollerinin *ilgili babalık yapma* davranışları üzerinde belirleyiciliğini değerlendirmekteydi. Bu raporun tamamlayıcısı olarak, babalığı çevreleyen statü, rol ve anlamlara işaret eden *baba olmak* kavramının ülkemizdeki toplumsal ve ekonomik bağlamının anlaşılması, ilgili babalık biçimlerinin yaygınlaşmasını sağlayacak koşulların geliştirilmesi için önem taşımaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi’nin ikinci yayını olan *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık Raporu*, Türkiye’de Babalık Araştırması’nın sonuçlarından hareketle baba olmak kavramı üzerinden babalık ve erkeklik biçimlerinin yukarıda anılan değişim süreci içinde nasıl ilişkilendiğini tartışmaktadır.

Bu rapor, babalığın ve erkekliklerin toplumsal ve kültürel inşalar olduğu kabulünden hareketle, günümüz Türkiye’sinde babaların babalık biçimlerinin birbirini bütünler iki yapısal belirleyen olarak *erkek egemenliği ve kapitalist ilişkiler* etrafında gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda, raporda ilk olarak araştırmanın arka planı ele alınmakta, ardından da sosyal ve beşerî bilimlerde babalık ve erkeklikler üzerine tartışmalara ilişkin genel bir çerçeve sunulmaktadır. Raporun üçüncü bölümünde, *Türkiye’de Babalık Araştırması’nın* yöntemine ve araştırmanın katılımcılarına ilişkin bilgi verilmektedir. Raporun dördüncü ve beşinci bölümlerinde, günümüz Türkiye’sinde *baba olmayı* şekillendiren

bağlamlar değerlendirilmektedir. Bu bağlamın bütünlüğü ve karşılıklı belirlenimi teslim edilmekle birlikte, ataerki ve kapitalizmin özgün koşullarının ayrıntılı şekilde tartışılabilmesi için toplumsal ve ekonomik ilişkiler iki farklı bölümde incelenmiştir. Bu doğrultuda, dördüncü bölümde *toplumsal* ilişkiler, hâkim erkeklik kodları, babaların çocuk sahibi olma nedenleri ile erkeklerin baba olmaya yükledikleri anlamlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşım, ev içi iş bölümü, aile içi karar alma mekanizmaları, babaların eşleriyle ilişkileri, aile içi şiddet ve çocuğa yönelik cinsiyetçi tutumlar ve davranışlar üzerinden tartışılmaktadır. Beşinci bölümde ise “baba olmayı” çevreleyen *ekonomik* ilişkiler irdelenmektedir. Bu bölümde çalışma yaşamı ve erkeklikler arasındaki ilişki ile çalışma koşulları ve babalara yönelik hizmetlerin baba olmayı nasıl etkilediği ele alınmaktadır. Sonuç ve öneriler bölümünde ise Türkiye’de ilgili babalığın desteklenmesi ve güçlendirilmesinde önemli olabilecek toplumsal ve ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilere yönelik politika önerileri tartışılmaktadır.

2

**SOSYAL BİLİMLERDE BABALIK
VE ERKEKLİKLER ÜZERİNE
TARTIŞMALAR**

Baba olmak ve babalık yapmak üzerine, sosyal ve beşerî bilimlerde oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Babalar ve babalık üzerine tartışmalar, modern sosyal ve beşerî bilim tartışmalarının yükselişe geçtiği 20. yüzyıl başlarına değin uzanır. Lamb'ın işaret ettiği üzere, psikanalizin kurucusu Freud'un 19. yüzyılın son yıllarından İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar olan süreçte babalar ile çocukları arasındaki bilinçdışı çatışmaların çocukların gelişimi üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmaları (2010, s. 1) ile modern sosyal antropolojinin kurucularından Malinowski'nin *İlkel Topumlarda Cinsellik ve Baskı*'daki (1927/2001) babalık ve baskı ilişkisini irdeleyen ve Freud'a yanıt niteliğindeki tartışması, babalık üzerine bu ilk tartışmaların önemli örnekleridir.

Ebeveynlik üzerine tartışmalar, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Kuzey Amerika'da gelişim psikolojisindeki ampirik araştırmaların artmasına paralel bir gelişim göstermiştir. Ancak 1970'lere değin gerek psikoloji gerekse de sosyoloji disiplinlerindeki çalışmalarda ebeveynlik, ağırlıklı olarak annelik üzerine odaklanılarak incelenmiştir (Lamb, 2010; Marsiglio, 1995; Marsiglio ve Pleck, 2005). İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı'da orta sınıf çekirdek ailelerde, ailenin geçimini sağlayan, zamanının çoğunu çalışarak ve ev dışında geçiren baba, genellikle duygularını ifade etmekten kaçınan, çocuklarına ve eşine oldukça mesafeli ve çocuk bakımına aktif bir biçimde katılmayan bir figür olarak betimlenmektedir. Kimmel, ABD'de, 1950'lerin babalarına, çocuklarına ilgi göstermekle beraber bu ilginin "aşırıya kaçmaması" gerektiğinin öğütlendiğine dikkat çekmektedir (1996).

Coltrane'in de vurguladığı üzere, bu dönemi izleyen süreçte, kadınların iş gücüne katılımlarının artmasıyla beraber cinsiyete dayalı iş bölümünün ev içini kadınlara, iş yeri başta olmak üzere kamusal alanları erkeklere bıraktığı ayrımlar dünyada keskinliğini yitirmeye başlamıştır (2005, ss. 436-437). 20. yüzyıl, geleneksel babalıkların

dönüşüme uğradığı bir süreçtir (Atkinson ve Blackwelder, 1993). Genel anlamda boşanma oranlarının artması ve velayete ilişkin düzenlemeler ise ailesinin geçimini sağlayan yegâne kimse olan aile babası modelini sekteye uğratmıştır (Coltrane, 2005, s. 433). Bununla birlikte, babaların çocuklarına daha fazla ilgi gösterme eğilimi öne çıkmaya başlamıştır (AÇEV, 2017; Levto, van der Gaag, Greene, Kaufman, Barker, 2015).

Çoğu kültürde çocuk bakımı temelde kadınlara atfedilen bir iş olsa da babanın katılımı, tarihsel süreçte hiç ilgi göstermemekten aktif katılıma uzanan bir yelpazede değişim göstermiştir. Bu durum, babalığın tarihsel arka planından bağımsız değildir. Morgan (2001), Seidler (2003) ve Kimmel'in (1994/2013) aile ve baba üzerine tarihsel tartışmalarında ele aldıkları geleneksel aile biçimlerinde babalar ile çocukları arasında mesafeli ve otoriter -fakat ilgili- ilişkiler bulunmaktadır. Kapitalizmin gelişimiyle, özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğine uzanan süreçte bu ilişkilerin geleneksel ilişkilerden daha mesafeli bir hal aldığı görülmektedir. Günümüzde ise birçok toplumda babaların çocuklarıyla daha nitelikli zaman geçirme, daha ilgili, daha pozitif, daha demokratik babalık yapma eğilimleri artmaktadır. Zira tarihsel olarak orta sınıf ailelerde erkeğin eve ekmek getiren yegâne aktör olduğu aile modeli değişime uğramaktadır.

Genel anlamda boşanma oranlarının artması, ilk kez evlenme yaşının daha ileri yaşlara ötelenmesi ve velayete ilişkin düzenlemeler, babanın aileye gelir getiren yegâne aktör olduğu aile modelini sekteye uğratırken, babaların çocuklarına daha fazla ilgi gösterme eğilimi öne çıkmaktadır. Babalıkla ilgili, bir yandan din ve siyaset tarafından desteklenen "sert ve sorgulanamaz ataerkil², kadiri mutlak, bey baba" imgesi gerilerken, "çocuklarına ilgi gösteren candan baba" imgesi öne çıkmaktadır. Her ne kadar tartışmalı bir veri de olsa, Hochschild 1965'te Amerikalı erkeklerin, çocuklarıyla

hafta içinde günde ortalama sadece 12 dakika geçirdiğine dikkat çekmiştir (1989). Buna karşın, 1980'lerden bu yana babalar çocukları ve aileleriyle daha fazla zaman geçirmektedirler (Pleck, 1997).

Pleck'in işaret ettiği üzere, 1960'lar ve 1970'lerin başlarındaki gelişim psikolojisinde babanın aile içindeki yokluğu³ üzerine ilk araştırmalar, günümüzün babalık tartışmalarını öncülük eden çalışmalarlardır (2013, s. xiv). Bigner (1970) ve Fein (1978) gibi yazarların 1970'lerde kaleme aldıkları, o güne kadarki araştırmaları değerlendiren makaleleri, bir yandan çocuk bakımında babanın katılımının olanaklarını sorgularken, diğer yandan da erkeklerin aile içinde çocuk gelişimine kadınlarla birlikte katılmalarının gerçekten mümkün olup olamayacağını sorgulamaktadırlar. Ancak 1970'lerin sonları ve 1980'lerle beraber, babalık üzerine araştırmaların artmaya başladığını söyleyebiliriz.

Baba olmak ve babalık davranışları üzerine araştırmalar, 1980'lerden günümüze uzanan dönemde oldukça geniş bir yelpazede incelenmiş ve babalık üzerine oldukça kapsamlı bir literatür oluşmuştur. Flood'ın hazırladığı ve düzenli olarak güncellediği babalık ve aile üzerine araştırmalara da ayrı bir bölüm ayıran kapsamlı Erkeklik Çalışmaları Bibliyografyası, alanın genişliğini ortaya koyar niteliktedir (2018).

Marsiglio, Amato, Day ve Lamb'ın gözlemledikleri üzere, babalık üzerine tartışmalar, 1980'lerden günümüze uzanan süreçte bu konuya dair daha karmaşık ve ayrıntılı araştırmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır (2000). Babalık üzerine araştırmaların dört temel eğilimi bulunduğu saptanmıştır. Marsiglio ve arkadaşlarının değerlendirmesine göre, bu dönemde babalık, ilk olarak geniş bir ekolojik bağlamda yer alan farklı sosyokültürel süreçler dolayısıyla ifade edilen bir kültürel temsil olarak incelenmiştir. Bu dönemdeki ikinci eğilime göre, araştırmacılar babalık ve

babanın katılımının farklı biçimlerini kavramsallaştırmış ve incelemişlerdir. Üçüncü eğilimde ise, baba-çocuk ilişkilerine odaklanılmış ve babaların çocuklarıyla ilişkilerinin gelişimsel sonuçları saptanmaya çalışılmıştır. Dördüncü olarak da kuramcılar babanın kimliğini erkekler, çocuklar, anneler ve diğer ilgili taraflar arasındaki karşılıklı pazarlıkların bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir.

2000'lerde babalık üzerine akademik ilgi o kadar yoğun olmuştur ki, 2003-2015 arasında⁴ Men's Studies Press tarafından, alanda önde gelen Pleck, Doucet ve Rounparine gibi isimlerin editörlüğünü üstlendiği *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers* (Babalık: Baba Olarak Erkeklerle İlgili Teori, Araştırma ve Pratik Dergisi) adlı bir akademik dergi yayımlanmıştır⁵. Son dönemde babalık üzerine araştırmaların bir bölümü babalık davranışları arasındaki kültürel farklılıklara odaklanmıştır. Shwalb, Shwalb ve Lamb'ın (2013) ve Roopnarine'in (2015) yakın zamanda hazırladıkları derlemeler bunlara örnek olarak verilebilir. Lamb'ın ilk kez yayımlandığı 1976'dan günümüze kadar, her yeni basımında alana damgasını vuran meselelerin güncellenerek yer aldığı *The Role of Father in Child Development* isimli yayını, babalık üzerine son dönemdeki araştırmaların mahiyetini yansıtan oldukça değerli bir derlemedir (2010b).

Babalık üzerine tartışmalarda bir dizi temel sorunsal bulunmaktadır. Bunlardan ilki, babalığın annelikten farklı bir ebeveynlik deneyimi olup olmadığıdır. Bu soruya verilen iki başlıca yanıt bulunmaktadır. Bunlardan ilki, babalığın *özel olarak* annelikten farklı olduğunun ileri sürülmesidir. Silverstein ve Auerbach'ın (1999) işaret ettiği üzere Blankenhorn (1995) ve Popenoe (1996) gibi, bu yaklaşımı benimseyen kuramcılar, erkek olmanın kendi başına ebeveynlik tarzını annelikten ayırmak için yeterli olduğuna, ebeveynlikteki toplumsal cinsiyet farklılıklarının evrensel ve biyolojik temelli

olduğuna, erkeklerin ayırıcı bir biçimde erkeksi olan ebeveynlik tarzlarının başta oğlan çocukları olmak üzere çocuklar için gelişimsel sonuçları bulunduğuna ve babaların erken yaştaki çocuklar için en büyük katkılarının ancak ve ancak heteroseksüel evliliklerde görüldüğüne vurgu yapmışlardır. Soruya verilen diğer yanıt ise babalığın *toplumsal inşa* olduğuna vurgu yapan, Brandth ve Kvande (1998), Lupton ve Barclay (1997) Marsiglio (1995a; 1995b) ile Lamb, Pleck, Charnov ve Levine (1987) gibi kuramcılarının önde geldiği toplumsal inşacı yaklaşımdır. Lamb, Pleck, Charnov ve Levine, babaların ebeveynlik katılımlarının evrensel veya biyolojik değil, kültürel olduğuna dikkat çekmişlerdir (1987).

Babaların aile içindeki katılımının kültürler arası karşılaştırmasını yapan Whiting ve Whiting'e göre, yakın ilişkili (*intimate*) ve mesafeli (*aloof*) olmak üzere iki temel örüntü bulunmaktadır (1975). *Mesafeli örüntünün* bulunduğu toplumlarda erkekler çocuk bakımına nadiren katılmakta, eşleri ve çocuklarından ayrı yemek yiyip ayrı uyumakta, doğumlara katılmamakta ve en çok diğer erkeklerle beraber zaman geçirmektedirler. Bu toplumlarda, kadınları toplumdaki karar alma süreçlerinden dışlayan toplumsal mekanizmalar mevcuttur. Erkeklerin kadınlardan itaat bekledikleri evlilik sistemleri bulunmakta ve kamusal alanda erkekliklerin rekabetine sahne olan ritüeller yer almaktadır.

Günümüzdeki “ilgili babalık” örüntüsüne benzeyen *yakın ilişkili örüntüde* ise erkekler etkin bir biçimde çocuk bakımına katılmakta, eşleri ve çocuklarıyla zaman geçirmekte, akşam yemek yerken onlarla konuşmakta ve çocuklarının doğumlarına katılmaktadırlar. Bu toplumlar, toplumsal cinsiyet eşitliği örüntülerinin çok daha yaygın olduğu, kadınların toplumdaki karar alma mekanizmalarında daha fazla söz hakkının bulunduğu, görece daha barışçı toplumlardır.

Lamb, Pleck, Charnov ve Levine'e (1987) göre ilgili babalığın üç önemli bileşeni sırasıyla “*etkileşim*”, “*uygunluk ya da erişilebilirlik*”, ve “*sorumluluk*” tur. Bu bileşenlerden ilki olan etkileşim, babanın ilgi gösterme ve ortak etkinlikler dolayısıyla çocuğuyla doğrudan ilişkilenebilmesini imler. İkinci bileşen olan *uygunluk ya da erişilebilirlik* ise babanın çocuk için erişilebilirliği dolayısıyla doğrudan ve karşılıklı etkileşim için potansiyel uygunluğuna vurgu yapmaktadır. Üçüncü bileşen olan *sorumluluk*, babanın, çocuğun bakımının sağlanması ve çocuk için gerekli kaynakların temin edilmesi için üstlendiği roldür. Pleck ise babaların çocuk gelişimine katılımının (*paternal involvement*) sırasıyla pozitif katılım etkinlikleri, sıcaklık ve çocuklarının gereksinimlerine cevap verebilirlik, denetim, dolaylı ilgi ve süreçsel sorumluluk olmak üzere beş boyutlu olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. (2010b). Coltrane (2005) ise bunlara ek olarak katılımın miktarı ve katılımın niteliği olmak üzere iki ayrım daha yapılması gerektiğini belirtmektedir. Lamb (1987; 2010) ve Pleck'e (1997; 2010) göre, babaların aktif katılımını kolaylaştıracak dört faktör motivasyon, beceri ve kendine güven, toplumsal onay ile anne, çevre ve topluluk desteğidir.

Wan, Jaccard ve Ramey (1996) ise ebeveynlerin aile içinde alabilecekleri dört temel destek mekanizması bulunduğuna işaret eder. Bunlar, “*duygusal destek*”, “*enformasyon desteği*”, “*arkadaş desteği*” ve “*maddi destek*”tir. *Duygusal destek*, bir kimseye kendi kimliği ve davranışları nedeniyle değer verilmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal desteğin bu boyutu bireyin kendine yönelik saygısını arttırır. *Enformasyon desteği*, bir kimseye yönelik tavsiyeler, rehberlik, öneriler ve sorun çözmeye işe yarayabilecek bilgiler edinmedir. Aidiyet olarak da adlandırılan *arkadaş desteği*, boş zamanlarda diğer insanlarla birlikte zaman geçirirken sorunlarından uzaklaşabilmek anlamına gelir. Diğer yandan maddi destek, bir kimseye yönelik finansal ve araçsal destek

kaynakları anlamına gelmektedir. Babalar, bu dört mekanizmadan yararlanarak destek almaktadırlar.

Babalık ve ebeveynlik üzerine tartışmaların gelişiminde kuşkusuz Bronfenbrenner'in ekolojik sistemler kuramının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development (İnsan Gelişiminin Ekolojisi)* adlı ünlü eserinde, bireylerin etkileşime girdikleri beş çevresel sistem bulunduğuna vurgu yapmıştır (1979). Bu beş sistem, bireyler olarak çocuklardan, çocuğun içinde yer aldığı aile, çevre ve daha geniş anlamda toplumsal ilişkilere ve toplumsal yapıya kadar uzanan yelpazede çocuk gelişiminin gerçekleştiği alanları temsil etmektedir.

Aile, anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkiler, bireyin kendisinden, içinde yer aldığı ve yaşantılarını biçimlendiren en geniş ve kapsamlı bağlamlara doğru sıralandığında Bronfenbrenner'in kuramındaki bu beş sistemin göbeğinde çocuk bulunmaktadır. Bu sistemlerden çocuğun ilk ortamını içeren *mikrosistem* bireyin yakın çevresini, arkadaşlarını, akrabalarını ve okulunu içermektedir. Mikrosistemin dışındaki katman, "gelişmekte olan bireylerin yer aldığı birden çok ilişki ve yerin söz konusu olduğu", Bronfenbrenner'in ifadesiyle "birçok mikrosistemin bileşimi olan bir mikrosistemler sistemi" olan *mezosistemdir* (Bronfenbrenner, 1994, s. 40). Mezosistem, bireyin ebeveynlerinin iş yeri, mahalle, komşular, ailenin içinde yer aldığı topluluk ya da cemaatler, toplumsal ilişki ağları ve sosyal hizmetlerin çevrelediği *egzosistem* tarafından çevrelenmiştir. Egzosistemin dışındaki halka, maddi kaynaklar, bilgiler, yaşam tarzları, inanç sistemleri, yapısal olanaklar, kültürel ilişkiler ve yaşam şanslarından oluşan *makrosistemdir*. Tüm bu sistemlerin en dışındaki genel olarak diğer sistemler üzerinde belirleyici olan halka ise *kronosistemdir*. Kronosistemdeki değişimler, diğer sistemleri dönüştürür ve bireylerin gelişimi üzerinde belirgin izler bırakır.

Bu doğrultuda babalık rolleri, bir taraftan babanın çocuklarıyla ilişki pratikleri dolayısıyla ebeveynlik bağlamında, diğer taraftan da bir erkek birey olarak babanın içinde yer aldığı toplumsal ve kültürel koşullarla çevrelenen ekolojik bağlamlarda gerçekleşmektedir. Babalar, çocukların ekosistemlerinin en önemli bileşenlerinden biridir. Babanın ilgili baba olmaya yönelmesiyle, çocuğun mikrosistemine yapacağı katkıların nitel ve nicel değeri artacaktır (Ball, Moselle ve Pedersen, 2007). Diğer yandan, çocuğun ve babanın içinde yer aldığı makrosistemde yer alan destekleyici çevre, babanın ilgili baba olmasını kolaylaştırma -ya da zorlaştırma- potansiyeline sahiptir.

Babalıklarda görülen günümüzdeki başlıca eğilimleri değerlendiren *State of the World Fathers (Dünya'da Babaların Durumu)* raporuna göre, her ne kadar hiçbir yerde annelerin ebeveynlik katılımıyla eşit düzeyde olmasa da günümüzde birçok baba, çocuklarıyla daha fazla ve daha kaliteli zaman geçirmek istemektedir ve dünyanın bazı yerlerinde babaların çocuk bakımına katılımı artmaktadır (Levtov vd. 2015, s. 18). Bu rapor, dünyada ilgili babalığın yaygınlaşmasının, bir yandan çocuk gelişimine diğer yandan da her yaşta kadının potansiyellerini gerçekleştirmesine katkı sağlayacağına dikkat çekmektedir.

AÇEV'in *Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu*'nda da ortaya konduğu üzere, Türkiye'de babaların çocuklarının bakımını büyük ölçüde annelere bıraktığı görülmektedir (AÇEV, 2017). Buna karşın birçok baba değişim konusunda umut verici bir biçimde çocuklarına yakınlıklarını sevgi göstererek belirtmekte ve onlarla daha nitelikli zaman geçirmeyi talep etmektedirler. Ancak bu konuda -burada da tartışıldığı üzere- erkeklik kodlarından çalışma koşullarına kültürel ve ekonomik birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlara çözüm olarak ise son yıllarda birçok politika üretilmektedir. Bu politikaların etkilerine yönelik literatür incelendiğinde,

en öne çıkan aracın babalık izni olduğu görülmektedir. Babaların ebeveynlik izni almasının çocuklar, kadınlar ve erkekler için olumlu etkileri kanıtlanmıştır (Levtov vd., 2015). Ebeveynlik izni alan babalar, doğumu izleyen günlerde çocuğun bakımına daha etkin katılabilmektedir. Ancak dünya genelinde ilgili babalığı destekleyici politikalar ve bu politikaların etkilerine dair araştırmalar sınırlı kalmaktadır.

3

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Erken çocukluk döneminde 0-10 yaş arası çocuğu olan babalara odaklanan *Türkiye’de Babalık Araştırması* 2016’da gerçekleştirildi. Karma yöntem kullanılan araştırmada hem ülke örnekleminde nicel bir araştırmaya hem de derinlemesine görüşmelere dayanan nitel veri toplama yöntemine yer verildi. Araştırma sorularını sınamak üzere 10 babayla derinlemesine görüşme, 100 babayla da anket uygulanarak bir pilot çalışma gerçekleştirildi. Pilot çalışmanın soruları rafine edilerek araştırmının sorularının nihai halini alması sağlandı. Pilot sürecinin ardından, araştırmada önce nitel yöntemlere başvurularak derinlemesine görüşmeler yapıldı. İzleyen süreçte, nitel araştırma da dikkate alınarak oluşturulan sorularla, nicel yöntemler kullanılarak Türkiye örnekleminde bir anket gerçekleştirildi (soru formları için, bkz. AÇEV, 2017). Derinlemesine görüşmeler ile 40 babaya, nicel çalışma ile toplam 3235 babaya ulaşıldı. Her iki araştırmada da evli ve büyük çoğunluğu çalışan babalara odaklanılarak, yüz yüze görüşmeler yapıldı.

Bu rapor, ağırlıklı Türkiye’de Babalık Araştırması’nın nitel sonuçlarına odaklanmaktadır (nicel araştırmanın yöntemi ve sonuçlara dair ayrıntılı analizler için, bkz. AÇEV, 2017). Nitel araştırma kapsamında 24 Mayıs - 2 Haziran 2016 tarihleri arasında 0-10 yaş arası çocuğu olan babalarla, İstanbul’da 10; Gaziantep, Konya ve Trabzon’da 9’ar ve Tekirdağ’da da 3 katılımcı ile yüz yüze görüşüldü. Toplamda 40 derinlemesine görüşme yapıldı. Bu araştırma örnekleminde, Türkiye’yi -kısmi olarak da olsa- temsil eden bölgelere, SED gruplarına ve dünya görüşlerine sahip kimselere odaklanıldı. Farklı mesleklerden olan, çoğunluğu çalışan ve evli olan derinlemesine görüşme katılımcılarının 4’ü ilkokul, 3’ü ortaokul, 18’i lise, 14’ü üniversite ve 1’i de yüksek lisans mezunuydu. Katılımcılardan 12’sinin eşi çalışmakta; 25’inin de 1’den fazla çocuğu bulunmaktaydı.

Görüşmelerde önceden hazırlanan yarı-yapılandırılmış kılavuz kullanıldı. Katılımcıların onayı ile alınan ve

daha sonra çözülen ses kayıtlarının oluşturduğu görüşme dökümleri raporun temel girdisini oluşturdu. Derinlemesine görüşmelerde ilk önce babaların geçmişleri, kendi yaşamlarında sıradan bir günü nasıl geçirdikleri ve zamanlarını nasıl kullandıkları soruldu. Bu aşamada çalışma yaşamlarının babaların gündelik hayatlarındaki yeri irdelendi. Bunu izleyen sorularda sosyoekonomik konumlarının yanı sıra toplumsal çevrelerinin, siyasi görüşlerinin ve dini inançlarının çevrelediği dünya görüşleri soruldu. Ardından baba olmanın ve babalık yapmanın öğrenilen bir olgu olduğundan hareketle, görüşülen babalara, kendi babaları ve anneleriyle ilişkileri üzerine sorular soruldu. Görüşülen babaların ataerkil ve cinsiyetçi tutumlarını öğrenmek için ise kadın-erkek eşitliğine ilişkin fikirleri, eşlerinin bir işte ücretli olarak çalışıp çalışmadığı, eşleri ile kurdukları ilişkiler, eşleriyle sorun yaşadıklarında nasıl çözdükleri, şiddet kullanıp kullanmadıkları, ev işlerine katılımları, çocuklarına yönelik cinsiyetçi tutumları ve çocuk bakımına katılımları hakkında sorular soruldu. Babaların nasıl babalık yaptıkları ve çocuklarının gelişimine katkılarını öğrenmek için çocuklarının doğumundan itibaren onların bakımında üstlendikleri rollere, çocuklarına nasıl ilgi gösterdiklerine, onları nasıl disipline ettiklerine ve çocuklarıyla yaşadıkları sorunları nasıl çözdüklerine odaklanıldı. Derinlemesine görüşmelerde son olarak babaların bir baba destek programı kapsamında destek almak isteyip istemedikleri ve bunun koşulları öğrenilmeye çalışıldı.

4

TÜRKİYE'DE BABA OLMAYI VE ERKEKLİKLERİ ÇEVRELEYEN TOPLUMSAL İLİŞKİLER

Bu bölümde, Türkiye’de baba olmayı ve erkeklikleri çevreleyen toplumsal ilişkiler, *Türkiye’de Babalık Araştırması*’nda ortaya çıkan başlıca konular çerçevesinde ele alınmaktadır. Bunlar, babalık yapma davranışlarını da yönlendirdiği düşünülen hâkim erkeklik kodları, çocuk sahibi olma nedenleri ve erkeklerin baba olmaya yükledikleri anlamlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşımları, ev içi iş bölümü, aile içi karar alma mekanizmaları, babaların eşleriyle ilişkileri, kadına yönelik aile içi şiddet ve çocuğa yönelik cinsiyetçi tutumlardır.

4.1. HÂKİM ERKEKLİK KODLARI

Erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemelerin kurucularından Connell ve izleyicilerinin çalışmalarında vurguladıkları üzere *erkeklik*, tarihsel, toplumsal ve kültürel ilişkiler tarafından inşa edilen bir toplumsal cinsiyet kimliğidir (Connell, 1988; 2005; Kaufman, 1994; Kimmel, 2013). Dolayısıyla, erkeklik özsel değildir. Kültürel ve toplumsal farklılıklar ve farklılaşmalar gösterir. Toplumsal ilişkiler içinde değişir. Günümüz Türkiye’sinde hâkim erkeklik kodları, ataerkil ve cinsiyetçi ilişkiler tarafından şekillendirilmektedir (Bolak Boratav, Fişek ve Eslen Ziya, 2017; 2014; Bozok, 2013; Sancar, 2009). Bu nedenle, sabit ve değişmez bir erkeklikten değil, Connell’ın ortaya attığı kavram ile “erkeklikler”den söz etmek gerekir (Connell, 1998; 2005). *Türkiye’de Babalık Araştırması*’nın katılımcıları da erkeklikleri bir sonraki bölümde tartışılacak ekonomik ilişkilerin yanı sıra, ataerkil ilişkilere göndermede bulunan para, şiddet, baba olmak ve duygularını göstermemek üzerinden betimlemişlerdir.

İstanbul’dan bir katılımcı aşağıdaki sözlerle erkekliği, sorumsuzlukla çevrelenen bir özerklik ile tarif ettikten sonra erkeklerin para ile ilişkisini –çok yaygın bir yaklaşımda olduğu üzere– genler veya yaratılış üzerinden meşrulaştırdığını belirtmiştir.

G: “Erkek daha bir salıngandır (umursamazdır - y.n.) ya...” ... “Yani çok şey yapmaz yani, böyle şeylerle uğraşmaz. Aman deyip geçen bir karaktere sahiptir. Ama kadın daha hani, o orada kalacağına şunu halledeyim çabasındadır. Daha hoyratız yani.” ... “İşte işinin zorunluluğunu yapar, çünkü o bir zorunluluktur onun için. Çocuğuna eşine bakmak zorundadır.”

A: Peki niye böyle bir fark var? Yani niye işte eve para getirmek, kadına değil de erkeğe veyahut da işte her şeyi derleyip toplamak, niye kadına oluyor da erkeğe olmuyor, neden böyle farklı?

G: Ya bu artık bizim bakış açımızla alakalı herhalde. Artık yani temelden öyle bir zihniyet yerleşmiş, hepimiz de üstleniyoruz onu. Mesela bir kız arkadaşınla kafeye gittiğin zaman, hesabı bile kendin ödemek için kendini orada paralıyorsun. Kendini orada ezik hissettiriyorsun. Hani böyle erkeklerin böyle yönleri var yani. Bu biraz daha, nasıl derler, hormonal mi diyorlar, öyle bir şey herhalde. (P.6^e, İstanbul, Üniversite mezunu, 20’li yaşların sonunda, Belediyede memur)

Trabzon’dan bir katılımcı ise erkekliği şiddet ile ilişkilendirmiş ve bunun sınırlarını kavgada başarılı olmak olarak betimlemiştir:

Çok da kavga ederdim, aşırı da kavga ederdim. Ama işte zaten kendimizi bildik bileli erkeğiz, biz zor dayak yeriz, zor bilmem ne yaparız. (G.36, Trabzon, Üniversite mezunu, 37 yaşında, Temizlik bayii sahibi)

Erkekliğin nihai olarak gerçekleştirildiği alan ise evlenip çocuk sahibi olmak olarak görülmektedir. Baba olmak, zorluklarla ilişkilendirilse de erkeklere hem maddi hem de soyunun devamlılığı adına tam anlamıyla bir egemenlik alanı sunmaktadır. Bu konu bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla tartışılacaktır.

Bu bölümde ilk kez evlenip baba olduktan sonra kendini erkek olarak hissettiğini belirten bir katılımcının ifadelerine yer vermek erkeklik kodları ile baba olmanın ilişkisini göstermek bakımından önemlidir:

Evlendikten sonra, sorumluluğu üzerime aldıktan sonra bir erkek olduğumu hissettim diyebilirim. ...Özellikle çocuk olduktan sonra diyeyim daha doğru olur. Çünkü onun sorumluluğu, işte ailenin, eşinin, ilk zaman çok zor geldi.(G.37, Trabzon, Lise mezunu,30 yaşında, Müdür)

Benzer bir biçimde, başka bir baba ise sorumlulukları şöyle betimlemiştir:

Sorumluluk, fedakârlık, özveri, duvar... Yani duvar, şöyle, onlara karşı gelebilecek kötülöklere karşı sürekli kendini duvar gibi onların önüne, bent gibi göğüs germeye hazır bir insan. Baba demek her şey demek, benim görüşüm. (G.28, Gaziantep, Ortaokul mezunu, 36 yaşında, Tekstilde usta)

Buna paralel biçimde başka bir babanın ifade ettiği üzere bir erkek olarak babanın sahip olduğu sorumluluklar, raporun ilerleyen kısımlarında da tartışılacağı üzere, ağırlıklı olarak çocukların maddi olarak bakımını sağlamakla ve dış dünyaya karşı korumakla ilişkilendirilmektedir.

Baba olmak senden olan birinden, ona bakmak yani. Bakacaksın, o adam büyüyene kadar, aklı başına gelene kadar, çalışana kadar, bir şey yapana kadar o adama bakmakla sen yükümlüsün. İyi yetiştirilmesi gerekiyor. Toplum, devlete, din varsa dine karşı, yalansız dolansız, tam adaletli olarak büyötmek gerekiyor onu... Hani o adaleti ona öğreteceksin. (G.11, Tekirdağ, Üniversite mezunu, 30 yaşında, Muhasebeci)

Yukarıdaki anlatımlardan alıntılarda da görüldüğü üzere, Gilmore'un (1990) saptamasını yankıarcasına, erkeklikler

ilk bakışta birbiriyle çelişkili ve irrasyonel gözükün, amorf bir inşadır. Erkeklik, erkekler tarafından bir taraftan sorumsuzluk olarak anlaşılan -ve sıklıkla askerlik anıları ile futbol fanatizmi gibi alanlarda romantize edilerek dışa vurulan-bir özerklik alanı olarak değerlendirilmekte, diğer yandan da üreme yetisi, aile reisi olmak ve babalık bağlamında görölmektedir. Burada erkeklik ancak erkeğin kendini hâkim konumda kurguladığı noktalarda sorumluluk aldığı, birbirini bütünleyen bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hâkim erkeklik kodlarındaki ataerkil unsurlar, sadece erkekliğin nasıl betimlendiği ile sınırlı değildir. Benzer hususlar, erkeklerin baba olmaya yükledikleri anlamlarda, toplumsal cinsiyet eşitliğinde, aile içi karar alma mekanizmalarında, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde ve çocuklara yönelik cinsiyetçi tutumlarda da fazlasıyla karşımıza çıkmaktadır.

4.2. ERKEKLERİN BABA OLMAYA YÜKLEDİKLERİ ANLAMLAR

Kültürel antropolog David D. Gilmore, kültür-aşırı çalışması *Manhood in the Making*'de (*Erkekliğin İnşası*), çeşitli yerlerde farklı antropologlar tarafından yapılan alan araştırmalarına dayanarak Akdeniz çevresindeki ölkelerde kabul gören erkekliğin dört ahlaki koşulunu, erkeğin karısını hamile bırakması, kendisine bağımlı olanların -diğer bir deyişle ailesinin ve çocuklarının- bakımını sağlaması, ailesini koruması ve kişisel özerklik sahibi olması olarak sıralar (1990, ss. 48-49). Türkiye'de de erkekliğin nihai olarak toplumsal kabul gördüğü alanın baba olmak olması, erkeklerin baba dolayımıyla aile içinde iktidar sahibi olmaları ve kültür, ahlak ve dinde babanın sözünün belirleyici olması bunun önemli göstergeleridir (Bozok, 2005; 2013). Bu doğrultuda, babaların çocuk sahibi

olma nedenleri, çocuklara yükledikleri değer ve babalık sorumluluklarına atfettikleri anlam, toplumsal ilişkilerin erkeklikleri ve babalığı nasıl etkilediğine dair önemli doneler sunmaktadır.

Türkiye’de Babalık Araştırması’nın nicel safhasında babaların büyük çoğunluğu (%94) baba olmaktan büyük keyif duyduğunu ifade etmiştir (AÇEV, 2017). Derinlemesine görüşmelerde bir baba babalıktan duyduğu memnuniyeti aşağıdaki ifadelerle anlatmıştır:

Baba olmak bence; toplumsallık, sosyallik, hayata bağlılık, hayatı sevme, benim bakış açımdan, yaşamının gayesi, diyelim, yaşamının güzel olduğunun bir göstergesi diyelim. Böyle diyebilirim yani. ...Ama işte o da mutluluk getirdiği için... Yani sen çocuğunun iyi bir eğitim aldığına, çocuğunun faydalı olduğuna inanıyorsan, bu benim için mutluluktur, sosyalliktir. Ben bir bireyi yetiştirdiğime, güvenli bir birey yetiştirdiğime inanıyorum, eğitimini verdiğime inanıyorum, ona kitaplar alıyorum, okuyor okutuyorum. Çevremdeki insanlara şöyle bir baktığımda farklılık görüyorum çocuğumda, mutluluk veriyor. (G.23, Gaziantep, Üniversite mezunu, 38 yaşında, Adliyede kâtip)

Babaların çoğunluğu baba olmaktan mutlu olduklarını ifade etse de derinlemesine görüşmelerde erkeklerin önemli bir bölümünün çocuk yetiştirmeyi sorunsuz ve sıkıntısız bir süreç olarak görmediği anlaşılmaktadır. Bunun nedenlerinden birisi maddi sorunlardır:

Çocuk olduğunda masrafların artacağı bilincine zamanla varıyorsunuz. Ona göre hareket etmeye çalışıyorsunuz. Kendinizden kısıyorsunuz. Belki eşinizden kısımazsınız ama kendinizden kesinlikle kısıyorsunuz. (G.16, Konya, Lise mezunu, 29 yaşında, Kuyum işçisi)

Bir katılımcı da baba olmanın ona mutluluk verdiğini belirtse de sorumluluklarına fedakârlık üzerinden şu şekilde yaklaşmaktadır:

Daha önemli bir şey söyleyeyim mi size, baba olduktan sonra şunu yaptım, iki tane seçeneğim vardı, bir tanesi, kendi özel hayatımı artık askıya alacağım, ya da bildiğim hayata devam edip, hani elimden geldiğince çocuğuma vakit ayıracağım. Ben bunların bir tanesini seçtim, o da zaten, kendi hayatımı gerçekten askıya aldım... Ama evladım için acayip mutluyum, hiç pişman değilim. Çünkü, düşünabiliyor musunuz, birini büyütüyorsunuz ya, hayata hazırlıyorsunuz. Ne kadar ilginç, ne kadar güzel bir şey. ...İşte babalık burada başlıyor bence: fedakârlık yapmak. O üç yaşında belki beni anlamayan çocukla gidip top oynamak bana daha mantıklı geliyor, diye düşünüyorum yani. (G.1, İstanbul, Lise mezunu, 38 yaşında, Çinici ustası)

Aynı katılımcı çocuk sahibi olmayı erkeklikle ilişkilenen özerkliğin azalması üzerinden değerlendirmektedir:

İnsanın özgürlüğü kısıtlanınca tabii, bu şöyle bir özgürlük, kimse tabii yasaklamıyor da, çocuk olunca ister istemez hayatınızdan bir parçayı kesip atıyorsunuz, daha farklı bir alana yöneliyorsunuz. Bu sefer öteki attığınız yeri özleyorsunuz, (G.1, İstanbul, Lise Mezunu, 38 yaşında, Çinici ustası)

Erkekler, evli veya çocuğu olmayan erkeklerin dünyasına atfedilen başıboş ve kontrolsüz özerkliği bir kenara bırakıp baba olarak toplum tarafından yetişkin kabul edilen erkeklerin dünyasına geçiş yapmaktadırlar. Katılımcıların baba olmaya yükledikleri “sorumluluklara” yapılan vurgu, bir yandan –yukarıda anılan Gilmore’u (1990) yankıarcasına– erkeklerin aile kurmalarını, ailenin geçimini sağlamalarını, ailede iktidar

sahibi olmalarını ve eşleri ve çocuklarıyla yine hâkim erkeklik rolleri dâhilinde ilişkiler kurmalarını içermektedir. Baba, bir taraftan ailesine bağlı ve ailesine karşı sorumlulukları olan, diğer taraftan da bu roller çerçevesinde onlar üzerinde otorite sahibi bir figür olarak çocuklarını yönlendirecek, onlara toplumsal kodları öğretecektir. Bu bağlamda Gaziantep'ten bir katılımcı şöyle demiştir:

Terbiye etmek, insan olarak yetiştirmek, oturup kalkmasını öğretmek... Yani bunların hepsi babanın üzerine düşen bir vazife olarak düşünüyorum ben. ... Sorumluluğun içine her şey giriyor. Sorumluluk dediğimiz zaman, yani çocuğun size olan bağımlılığı, sizin yönlendirmeniz, sizin yetiştirmeniz, eğitim hayatına sizin yön vermeniz. ... Siz ne yaparsanız o olur çocuk. (G.27, Gaziantep, Yüksek Lisans mezunu, 34 yaşında, Yedek parça satıcısı)

Benzer bir biçimde, Tekirdağ'dan bir katılımcı ise şu ifadeleri kullanmıştır.

Baba olmak senden olan birinden, ona bakmak yani. Bakacaksın, o adam büyüyene kadar, akli başına gelene kadar, çalışana kadar, bir şey yapana kadar o adama bakmakla sen yükümlüsün. İyi yetiştirilmesi gerekiyor. Toplum, devlete, din varsa dine karşı, yalansız dolansız, tam adaletli olarak büyütme gerekiyor onu. ... Hani o adaleti ona öğreteceksin. (G.11, Tekirdağ, Üniversite mezunu, 30 yaşında, Muhasebeci)

Söz konusu erkeklik rolleri bağlamında, İstanbul'dan bir katılımcı da baba olmayı liderlik çerçevesinde tanımladığını belirtmiştir. Bu ailenin reisi olma pozisyonu, bir yandan ailenin geçimini sağlarken, eşine ve çocuklarına gerektiğinde sözünü dinletebilen otoriter bir figür olmayı da içermektedir.

Baba, evlatlarını düşünen bir büyüktür. Yani baba evlatlarını, ailesini, bireyi bir arada tutan, düşünen, geçimini

sağlayan... Bir lider gibi bir şey yani. Ailenin lideri yani. ...Baba lider olacak, baba her zaman için olaya el koyacak. Masaya vuracak, tamam sen de sus sen de sus, kardeşsiniz, diyecek, kapatacak konuyu. ...Baba yönetici olacak, yönetecek. Yani aileyi baba yönetir. (G.9, İstanbul, Üniversite mezunu, 36 yaşında, Satış danışmanı)

Fakat başka bir katılımcının da vurguladığı üzere, baba olmak, erkekler tarafından çocuklarının gözünde kahraman olmayı, rol modeli olmayı içermektedir. Dolayısıyla babanın çocuklarına yönelik sorumluluklarından ötürü, çocukları ve ailesi için hayata karşı daha sorumlu davranmaya çalışması beklenmektedir. Bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

Babasının onunla ilgilenmesini, vakit geçirmesini, sorunlarını dinlemesini, bence bir çocuğun babasında, yani kendi hayal dünyasında bir çocuk babası onun kahramanı gibidir. Sürekli onun yaptıklarını yapar. Baba çok önemli bu konuda. Hareketlerine, davranışlarına, konuşmalarına dikkat etmeli evin içinde veya başka yerde. Alışkanlıklara, kötü alışkanlıkları falan, bunları görüyoruz. Kötü alışkanlıkları olmaması lazım baba olarak. Annenin de aynı şekil ama erkek çocuk olarak babayı örnek aldığı için, çok önemli bunlar bence. (G.6, İstanbul, Lise mezunu, 34 yaşında, Tekniker)

Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu'nda ortaya koyduğu üzere, ülkemizde yakın geçmişte olanın aksine, kırsal ilişkilere dayanan ve ekonomik nedenlerle baba olma fikri terk edilerek psikolojik nedenlerle ebeveyn olma fikri ağırlık kazanmıştır (AÇEV, 2017). Fakat çocuk sahibi olmaya atfedilen erkek egemenliği ve ataerkil erkeklik kodlarıyla ilişkili sosyal değer de azımsanamayacak düzeydedir. Babaların sorumluluklarına yükledikleri anlamlar da ağırlıklı olarak, ataerkil erkeklik kodlarıyla çevrelenmiş durumdadır. Bu erkeklik

rolleri, bir taraftan babayı, evin geçimini sağlayan aile reisi, öte taraftan aile üzerinde otorite sahibi, çocuğuna karşı sevecenlik göstermekle beraber onu yönlendiren ve rol modeli olması beklendiği için sorumsuz davranmaması gereken bir figür olarak karşımıza çıkarmaktadır.

4.3. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE YAKLAŞIM

Erkek egemenliğinin en önemli göstergelerinden birisi, kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitsizlik ve hiyerarşilerdir. Erkeğin üst konuma yerleştirildiği bu ilişkilerde kadına ikincil bir konum atfedilir. *Türkiye'de Babalık Araştırması*'nın hem nicel hem de nitel safhalarında katılımcıların büyük bir bölümü, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve bu eşitliğin gündelik yaşamdaki dışavurumlarını benimsemediklerini ortaya koymuşlardır (AÇEV, 2017). Bu durum babalığın da eşitlikçi olmayan toplumsal ilişkilerce şekillenmesine yol açmaktadır.

Derinlemesine görüşmelerde katılımcılar kadın-erkek eşitliğini benimsemediklerine dair birçok ifade kullanmışlardır. Bunun en net örneklerinden biri de İstanbul'dan üniversite mezunu bir katılımcının şu sözlerinde olduğu üzere, cinsiyetler arası eşitlik fikrinin açık bir biçimde reddedilmesi ve erkeğin toplumda egemen pozisyonda görülmesidir.

Normalde lider kimdir, erkektir. Eşitlik diye bir şey yok. Kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Lider erkektir. Hayvanlara bak, dişi aslan avlıyor, erkek aslan geldi mi çekiliyor, erkek aslan en güzelini yer. Her zaman lider erkektir. Peki o zaman gelsin mesela, eşitlik varsa, niye kadın dayak yediği zaman polise gidiyor şikayet ediyor? Sen de onu döv, eşitse. Değil mi? Erkeğin gücü var, kadının

yapamadığı bir şey var yani. Gücümüz var, erkek güçlüdür ve liderdir. Eşitlik diye bir şey de yok. (G.9, İstanbul, Üniversite mezunu, 36 yaşında, Satış danışmanı)

Bir katılımcı ise kadınları erkekler ile eşit görmediğini belirterek, şu ifadeleri kullanmıştır:

[Kadın erkek] eşit değildir, bu toplumda eşit değildir. Yani ne diyeyim ben size, kadın erkeğe göre eksik kalıyor bana göre. Bunu nasıl dersiniz, ya bu şehrin içerisinde bir araba süren bayandan tutun da, evi yöneten bir kadın da, bana göre, erkeğe göre eksik kalıyor. (G.38, Gaziantep, Lise mezunu, 39 yaşında, Fabrika işçisi)

Diğer bir katılımcı ise erkek egemenliğini doğrudan doğruya Türk toplumuyla ilişkilendirmiştir.

...Kritik noktalarda bence erkek egemen olmalı, Türk toplumunda özellikle. Çoğu zaman çoğu yerde de her yerde benim sözüm geçer, ben kılıbık değilimdir. (G.12, Tekirdağ, Üniversite mezunu, 34 yaşında, Kamu kurumunda yönetici)

Tüm bu yukarıda belirtilen toplumsal cinsiyet eşitliği fikrini benimsemediğini belirten katılımcılara rağmen, cinsiyetler arası eşitliği benimsediğini belirten bazı erkeklerin olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin Trabzon'dan bir katılımcı şöyle demiştir:

Ben her zaman kadının ve erkeğin eşit olduğuna inanan biriydim. Ve hiçbir zaman kadını bir alt kademedede görmedim çünkü anneme çok saygı duyardım. Anneme duyduğum saygıyı zaten diğer kadınlara da duyarım. (G.36, Trabzon, Üniversite mezunu, 37 yaşında, Temizlik bayii sahibi)

Diğer taraftan, erkek egemen söylem dâhilinde kalmakla beraber, toplumsal

cinsiyet eşitliğini en azından söylemsel düzlemde benimsediğini belirten katılımcılar da vardır. Örneğin:

Kadının üstündeki yükü almak insani görev, bu babanın insani özelliklerine bağlı. Şimdi sen, benim dört tane çocuğum var, ben evden geleyim işe, hanım yemek yapmaya çalışsın, sofraya kurmaya çalışsın, bir taraftan çocuğun ödevlerini yapsın... Ben orada oturayım ilgilenmeyeyim ... O evlilik değil, mecburiyetten bir arada yaşamaktır o. Huzur, mutluluk gibi kavramlar, birlik beraberlik kavramları yok. Sorumluluk, iş bölümü, bunlardan uzak. (G.7, İstanbul, Üniversite mezunu, 39 yaşında, Belediyede idareci)

Bir katılımcı ise eşitlik fikrinin ötesine geçerek, doğum yaptığı için kadının erkekten daha fazla hakka sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür:

Yurtdışında bilmem, ama Türkiye'de kadın ile erkek eşit olmamalı; bilakis kadın her zaman daha fazla hakka sahip olmalı. Değil mi? Çünkü, biz ne yapıyoruz ki, işte ben ekme parası getiriyorum eve, değil mi? ...ama kadın bir şeyler yapıyor öyle, yemek de yapıyor, ne bileyim, dört tane çocuk doğurmuş, dört çocuğa bakıyor... Dört çocuğa bakmak kadar zor bir şey yok şu hayatta. O yüzden, her şeyi geçtim, kadın eğer 3-4 tane çocuk büyütüyorsa, yok ya, erkek hiçbir zaman kadından üstün olmamalı, yanlış. (G.1, İstanbul, Lise mezunu, 38 yaşında, Çinici ustası)

Bunlar, katılımcı babaların toplumsal cinsiyet eşitliği fikrini genel olarak benimsememekle birlikte, bazı erkeklerin, cinsiyet eşitliği doğrultusunda değişim olanaklarına açık olduklarını ortaya koymaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ev içi ilişkilerin nasıl kurulduğunu ve nasıl deneyimlendiğini de yansıtır. Erkeklerin ailenin nihai reisi olduğu, eşlerden birinin

daha alt statüde görüldüğü eşler arasındaki toplumsal eşitsizlik ve hiyerarşiler, çocukların gelişimi için demokratik olmayan ve çocuğun daha mutlu ve tatminkâr ilişkiler içinde olmasına ket vuran ortamlar yaratmaktadır. Oysa ilgili babalık, toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşımla yakından ilişkilidir. Günümüz Türkiye'sinde bazı erkekler arasında en azından söylemsel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği fikrinin görülmeye başlanması, çocuklarının gelişimine daha nitelikli bir biçimde katılan ilgili babalıkların filiz vermesi için umut vericidir.

4.4. EV İÇİ İŞ BÖLÜMÜ

Aile içi iş bölümünde erkeğin ailenin geçimini sağladığı, kadının ise ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilendiği örüntü, erkek egemenliğinin en belirgin unsurlarından birisidir. Kadın zamanının büyük bir bölümünde yemek yapar, temizlik yapar, bulaşık yıkar ve çocukların ve yaşlıların bakımıyla ilgilenir. Erkek ise evin geçimini sağlarken, diğer yandan da ailesini koruyup kollar. Ev işleri ve çocuklarının bakımı erkekler için ikincil bir rol olarak değerlendirilir. Bunun karşılığında da aile ve hane üzerinde hâkimiyet sahibi olma iddiası somut karşılığını bulur.

Raporun Beşinci Bölümü'nde ayrıntılı şekilde değerlendirileceği üzere babalar, ağırlıklı aile içinde kendi görevlerini eve ekmele getirmekle sınırlı görmektedirler. Örneğin Gaziantep'ten bir baba şöyle demiştir:

Mesela benim görevim bir ekmeği, peyniri eve getirmek. Onun (eşimin) görevi o ekmele peyniri o çocuğa sunmak, yedirmek, ilgilenmek, çamaşırını, temizliğini, işte onların bakımını, onları benim olmadığım yerde koruma, esirgeme, karınlarını doyurma, bazı konularda eğitme... (G.28, Gaziantep, Ortaokul mezunu, 36 yaşında, Tekstilde usta)

Bazı katılımcılar ise babanın ev içindeki

rolünü ailesini koruyup kollamak olarak betimlemiştir. Örneğin bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

Erkek de koruyucu. Güveni sağlayan, evin güvenliğini. Bugün bile çocuk evde baba varsa veya anne söylüyor, "kapımda bir kilit daha vardır" gibisinden.(G.16, Konya, Lise mezunu, 29 yaşında, Kuyum işçisi)

Başka bir baba da ev içi cinsiyetçi iş bölümüne dair aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

Kesin olarak yok. Kesinlikle olmaz, yok ama durduk yere kalkıp çamaşır asmam yani. Tatildedir. Annesigildedir. Yıkırım asarım ayrı. Evdeyken kendi asar. Evde şu kavram var. Reis bu. Bu kavram var. Şimdi erkek erkekliğini biraz bilecek. (G.15, Konya, İlkokul mezunu, 32 yaşında, Trikoçu)

Bazı babalar zorunlu olduklarında ev işi yaptıklarını belirtmişlerdir. Örneğin bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

Yemek yapma, bulaşık, temizlik annenin işidir. Yani kendi yüklendiği şeyler öyle. Babanın evde yaptığı şeyler nedir, bizim öyle bir temizlikmiş, ben hiç şey yapmadım. ...Ama yine de yardım ettiğimiz konular vardır yani. Bulaşık yapmış yemekmiş, onlar tamamen kendine. Ben gittiğimde çocukla ilgilenirim, o kendi işlerini yapar. (G.26, Gaziantep, Üniversite mezunu, 35 yaşında, Muhasebeci)

Eşleri çalışan katılımcıların ise çocuklar konusunda daha fazla sorumluluk üstlendikleri ve çocuklarının bakımıyla ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Eşinin kendisine bir gün ayırıp dinlenebilmesi için çocuklarla ilgilenen katılımcılar da vardır. Örneğin İstanbul'dan bir katılımcı şöyle demiştir:

Çocukla fazla vakit geçirmekten kaynaklı kendine sosyal zaman ayıramadığını, arkadaşlarıyla vakit

geçirmediğini veya ailesiyle özel vakit geçiremediğini falan gördüğümünden veya düşündüğümünden dolayı, en azından hafta sonu bir gün Cumartesi ya da Pazar günü oğlumla sadece baş başa özel vakit geçiriyoruz. O gün de eşime [tatil]. (G.5, İstanbul, Üniversite mezunu, 37 yaşında, Satın alma uzmanı)

Katılımcıların çoğu ise, çeşitli ev işlerine ancak zaman zaman destek olmaktadır. Ev işleri sürekli olarak değil, daha çok eşlere "yardım etme" amacıyla yapılmaktadır. Eşleri sadece hastayken ya da meşgulken katılımcılar ev işi yapmaktadırlar. Özellikle hamilelik döneminde eşlerine yardımcı olan katılımcılar onlarla doktora gitmekte, eşyalarını taşımakta, yorulmasınlar diye diğer çocuklarla ilgilenmektedirler. Örneğin bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

O hanımın hamileliğinin son döneminde işte bakım olarak ben kendim üstlendim. Zaten artık hanım hamile, yerinden dahi zorla kalkıyor, ondan bir beklentimiz olmuyor yani. Ondandır, çocukların bakımıydı, sofranın kaldırıp topladığım oldu... Veya ne bileyim, bulaşık filan yıkadığım olmazdı da, denk gelmezdi, onu kendisi yaptı yani hepsini. (G.30, Gaziantep, Lise mezunu, 39 yaşında, Fabrika işçisi)

Bazı katılımcıların ise evde belli başlı sorumluluklar üstlendikleri ve süpürme, toz alma, cam silme gibi işler yaptıkları görülmektedir. Onun haricinde ev işleri nihai olarak kadının görevi olarak görülmektedir. Örneğin bir katılımcı şöyle demiştir:

Şimdi, hocam nasıl yapıyorum, fazla yaptığım olmamış, ama eşim hastalanınca yapıyorum. Yatakları düzeltiyorum, süpürge makinesini temizliyorum, yaptığım oldu. (G.3, İstanbul, İlkokul mezunu, 32 yaşında, Çay ocağı işletmecisi)

Başka bir katılımcı ise benzer bir biçimde şu ifadeleri kullanmıştır:

... Şöyle bir şey: iş bölümü derken ben şimdi yemek konusunda çok anlamıyorum. Hani böyle yemek işi yapamam. Ama ne bileyim sofrayı kurarken her zaman olmasa bile yardım ediyorum. İşte dediğim gibi hafta sonları ev süpürme. Camlarda yardım ediyorum. (G.35, Trabzon, Lise mezunu 33 yaşında, Diş teknisyeni)

Çok fazla zaman alan ev işlerinin kadınlara yüklenmesi ve erkeklerin ev işi yapmada ikincil bir rol üstlenmeleri, ev işi yaptıklarında da bunu asli görevleri olarak değil eşlerine “yardım etme” olarak yapmaları aile içinde kadın-erkek eşitsizliğini pekiştiren bir durumdur. *Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu’nda* tartışıldığı üzere, bu durumun diğer bir yansıması da çocuk bakımına katılımda, tıpkı ev işlerinde olduğu gibi, erkeklerin ikincil bir sorumluluk üstlenmeleridir⁷.

4.5. AİLE İÇİ KARAR ALMA SÜREÇLERİ, BABALARIN EŞLERİYLE İLİŞKİLERİ VE AİLE İÇİ ŞİDDET

Erkek egemenliğinin diğer bir yönü de, erkeklerin karar alma süreçlerindeki hâkimiyetidir. Özellikle modern kapitalist ilişkilerin ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasıyla birlikte kamusal alan ve özel alan arasında ayırılma yaşanmış ve ev dışı neredeyse bütünüyle erkeklerin alanı haline gelirken, ev içinde ve aile ile ilgili işlerdeki karar alma süreçleri kadınlara sınırlı bir alan olarak kalmıştır (Therborn, 2004; Walby, 1992). Ailenin ve evin reisi erkek olmakla beraber kadınlar da bu alanlarda belirli ölçüde söz sahibidir. Kadim bir Britanya atasözünün de vurguladığı üzere “erkeğin kalesi evidir”.

Türkiye’de Babalık Araştırması da benzer bulguları ortaya koymuştur.

Nitel araştırmaya katılan babaların evle ilgili ancak belirli kararları üstlendikleri görülmektedir. Eve ne alınacağına ve paranın nasıl harcanacağına ise onlar karar vermektedir. Bu düşüncenin temelinde ise eve gelir getiren kişinin kendileri olduğu fikri yatmaktadır; dolayısıyla bütçeye hâkim olacak kişi de erkek olarak görülmektedirler. Ayrıca katılımcılar tarafından “erkeklik” ve erkeklikle ilişkilendirilen “liderlik” fikri de dile getirilmektedir. Evin lideri erkek olarak görülmekte ve kararları da o vermektedir. Zira erkek evin reisi olarak görüldüğü için, son kararı onun vermesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin Konya’dan bir katılımcı tüm harcamalara kendisinin karar verdiğini belirtmiştir:

Paranın kullanımı tamamen bendedir. Nasıl bendedir? Evin ne ihtiyacı varsa, mesela eşimin ne ihtiyacı varsa, çocukların ne ihtiyacı varsa, bir şekilde ya parasını onlara veririm, ya kendi elimden, o gün işim yoksa kendim almaya çalışırım. Paranın hâkimiyeti tamamen bendedir evde. (G.17, Konya, Lise mezunu, 30 yaşında, Emlakçı)

Benzer bir biçimde başka bir katılımcı ise şöyle demiştir:

Çünkü maddi yükün çoğu bende. Yani o anki kasanın durumunu ben biliyorum diyeyim. Ona göre hareket etmek zorunda olan benim. Bunu yani tamam eşim karar verdi, ben kasayı boşalttım, yarın aç kaldık. O yüzden son kararı ben veriyorum. Çünkü geliri gideri ben biliyorum tam olarak. (G.37, Trabzon, Lise mezunu, 30 yaşında, Müdür)

Diğer yandan bazı ailelerde çocuklarla ilgili kararların annelere bırakıldığı görülmektedir. Çocuklarla ilgili kararları daha çok anneler almaktadır. Bazı babalar bu sürece dâhil olsa da son kararı gene anne

vermektedir. Anneler özellikle çocukların eğitiminde baskın rol oynamaktadır. Eşine göre daha eğitilmiş olan babalar özellikle çocukların eğitimi konusunda anneye göre daha çok söz sahibi olabilse de genellikle çocukların okul seçimleri anneler tarafından yapılmakta, veli toplantılarına anneler katılmaktadır.

Örneğin Gaziantep'te bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

[Okula gitme kararı] Onu bir araştırmayla, işte en iyi okulu seçmeye çalışıyoruz ortak bir karar. Ama dediğim gibi hanım biraz daha okuma taraftarı olduğu için ben o konuları biraz ona bırakıyorum yani. (G.29, Gaziantep, Lise mezunu, 40 yaşında, Kamuda işçi)

Benzer bir biçimde Konya'da başka bir katılımcı ise çocuğuyla ilgili kararları eşinin aldığına vurgu yapmıştır:

Doktorundan şeyine kadar eşim araştırır. Yani eğitimle ilgili olan kısımları, görsel eğitimle ilgili olan kısımları veya sağlıkla ilgili olan kısımları, eşim daha yakın olduğu için o konulara, o araştırır. (G.18, Konya, Lise mezunu, 42 yaşında, Seramik ustası)

Diğer yandan, evle ilgili konularda ya da alışverişle ilgili konularda kadınların sözü sahibi olduğunu belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin Gaziantep'ten bir katılımcı şöyle demiştir:

Alışveriş konusunda daha çok onu dinlerim. Bu onun çok bildiğinden demeyelim de, daha çok araştırmacı olduğu için, eşim araştırmayı çok sever. ...Ondan sonra, en fazla mesela ev alışverişi konusunda eşimin fikirlerine katılırım. Yani %80 onun dediklerini uygularım, zaten doğrudur, derim, uygun olanını almıştır, bakmıştır, derim. (G.27, Gaziantep, Yüksek lisans mezunu, 34 yaşında,

Yedek parça satıcısı)

Az sayıda olmakla birlikte, bazı katılımcılar harcamalarla ilgili kararları ortaklaşa aldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin bir katılımcı şöyle demiştir:

Şöyle bir şey var, ben de eşim de birbirimize sormadan ve ürünü ikimiz de görmeden karar vermeyiz. Yani ortak kararımızla olur. Telefon alacaksak dahi yani ikimiz kararlaştırır öyle alırız. (G.24, Gaziantep, Lise mezunu, 33 yaşında, Güvenlik görevlisi)

Karar alma süreçlerinde öne çıkan temel davranış biçimi erkeğin parayı nihai olarak kontrol etmesi, harcamalarda son sözü erkeğin söylemesidir. Özellikle büyük harcamalarla ilgili son karar yoğunlukla erkeklerindir. Zaman zaman belirli harcamalar için eşlere danışılmakta ama son kararı erkekler vermektedir.

Erkeklerin ekonomik gücün denetimine sahip olduğu bu ataerkil örüntüyü bütünleyen diğer bir yön de aile içi şiddetle ilgilidir. Kadına yönelik (aile içi) şiddet, erkek egemenliğinin en doğrudan dışavurumlarından birisidir. Türkiye'de kadına yönelik şiddete ilişkin en geniş kapsamlı araştırma olan Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*'na göre kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddetin yaygınlığı %38 dolayındadır (2015). Şiddet uygulayabilirlik erkeklerin toplumsal ve kültürel iktidarlarının temelinde yatar (Bozok, 2015; Hearn, 1988). Bir grup olarak erkekler yalnızca fiilen türlü yollarla şiddet kullanarak değil, şiddet kullanma tehdidi ve toplumda şiddet kullanma ayrıcalığına sahip olmayı ellerinde tutarak toplumun geri kalanı üzerinde egemenlik kurarlar (Bozok, 2018). Bu durum, ortalama bir günde zamanlarının çoğunu ev dışında, çalışarak geçiren erkekler olarak babaların, ailede, ev içinde -eşlerine ve çocuklarına yönelik fiziksel / kaba şiddetle sınırlı olmayan yollarla-şiddet uygulayarak

iktidar kurmalarını ve aile içinde iktidar sahibi kimseler olarak var olmalarını sağlamaktadır.

Şiddet bütün toplumsal yaygınlığına karşın, son dönemdeki birçok araştırmanın da ortaya koyduğu üzere kolay ifade edilen bir olgu değildir. Türkiye'de Babalık Araştırması'nın nitel safhasının katılımcıları olan babalar tarafından şiddet -en azından söylemsel düzlemde- ahlaki gerekçelerle olumlu bir şey olarak değerlendirilmemektedir. Bu nedenle şiddet rahatlıkla ifade edilen bir şey değildir. Şiddete ilişkin modernleşme yolundaki bu ataerkil örüntü, babaların çocukları ile kurdukları ilişkilere de yansımaktadır⁸.

Katılımcılardan biri, eşiyle tartışmalarında doğrudan şiddet kullanmak yerine evden çıkıp gittiğini belirtmiştir.

Bazen haklı oluyor. Ben mesela erkeğim, hani bağırmam çağırmam lazım ya, evden çıkar giderim mesela. Bağırıp çağırmam yani. (G.4, İstanbul, Lise mezunu, 36 yaşında, Güvenlik müdürü)

Öte yandan babaların çoğunun eşlerinin yanı sıra çocuklarına da bağırmaktan ya da fiziksel şiddet kullanmaktan yana olmadıkları, bunun yerine çocuklarının yanlışlarını düzeltme ve onlara doğru alışkanlıklar kazandırma amacıyla ceza vermeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Kızılmaz veya ceza verilmezse çocuğun doğruyu yanlış öğrenemeyeceği belirtilmektedir. Çocuğu eğitme sorumluluğunun anne-babaya ait olduğunu düşünen katılımcılar iyi davranmanın iyi eğitim vermek anlamına gelmediğini vurgulamaktadır.

Katılımcıların verdikleri cezalara bakıldığında da en çok odaya kapatma cezası verildiği görülmektedir. Konuşmayı keserek çocuklarını cezalandıran babalar da vardır. Örneğin bir baba şöyle demiştir:

Veya çok eğer aşırı kızarsam, sinirime hâkim olamazsam odaya koyarım,

yine dövmem yani. Bak derim, seni odaya koyarım, yemeğini ye veya işte şunu veya sütünü iç, derim yani, öyle ceza veririm. Odaya koyarım. (G.4, İstanbul, Lise mezunu, 36 yaşında, Güvenlik müdürü)

Başka bir katılımcı ise çocuklarına yönelik şiddetten söz ederken şu ifadeleri kullanmıştır:

İyi niyetle, önce hep uyaracaksın, kaldırıp iki tana geçirirsen olmaz. Ondan sonra o evlat senden soğudu mu, ondan sonra ya evi terk edecek, mutlaka iyi davranmak mecburiyetindesin. (G. 22, Konya, İlkokul mezunu, 42 yaşında, Belediyede işçi)

Katılımcılarca doğrudan fiziksel yollardan uygulanmayan şiddetler, çocuklar üzerinde iktidar kurmanın ve otorite sahibi olmanın bir aracı olarak görülmektedir. Örneğin bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

Yani tamam, bağırsın ona, bir şey yaparsın, durması için, birinden bir otoriteden çekinmesi lazım, yoksa çekinmezse önünü alamazsın. Ya bazı babalara bakıyorum, dövüyor, sokakta anne çocuğu dövüyor mesela. Yani mesela eşim de bazen çok sinirlendiği zaman şey yapıyor, tamam diyorum, abartma, bağırdın yeter. (G. 33, Trabzon, Üniversite mezunu, 49 yaşında, Sanat evi işletmecisi)

Fiziksel şiddet kullanmaktan ziyade, psikolojik baskı uygulayarak çocuğunu korkuttuğunu ve tehdit ettiğini belirten bazı babalar vardır. Örneğin İstanbul'dan bir baba şöyle demiştir:

Mesela bazen iyilikçe anlatıyorum, dediğimi yap diyorum, ben sana ne söyleyeceğimi yapmanı istiyorum. Bakıyorum bazen kızdığım da olmuş. Yani kızdığım, üstüne yürüdüğüm, dövdüğüm değil ama yürüdüğüm olmuş, hani böyle laflarımla göz

şeyimle filan biraz korkuttuğum olmuş. (G.3, İstanbul, İlkokul mezunu, 32 yaşında, Çay ocağı işletmecisi)

Diğer bir baba ise benzer bir biçimde şöyle demiştir:

Ben çocuğu uyarırım uyarırım aynı hatayı yaparsa, ondan sonra kızarım ki o çocuk o yaptığıнын yanlış olduğunu öğrensın. Yani baktım mı, kızdığımı anladı mı zaten, baba uykuma giriyor, diyor, öyle bakma bana, diyor. ...Ben baktığım zaman bu ufaklığa, hemen çekilir kenara. Bilir ki kızıyorum. (G.9, İstanbul, Üniversite mezunu, 36 yaşında, Satış danışmanı)

Ancak aşağıdaki katılımcının ifadelerinde görüldüğü üzere bazı katılımcılar da şiddet kullandıklarını örtmeye çalışarak da olsa belirtmişlerdir:

Öyle ben şey değil, şu an öyle dövme falan olayım yok benim de, mesela çok aşırı laf dinlemezse, gene aynı şeye devam ederse şöyle bir vururum. Ama dövme şeyim yok benim. (G.9, İstanbul, Üniversite mezunu, 36 yaşında, Satış danışmanı)

Sonuç olarak, Türkiye’de babaların çocuklarının bakımları ve gündelik sorunlarıyla ilgili meseleleri annelere bıraktıkları; özellikle kamusal alanda aileyi ilgilendiren meselelerde ise erkeklere atfettikleri yetke ile kararları kendi başlarına aldıkları görülmektedir. Diğer taraftan ise hem kadınlara ve çocuklarına toplumsal onay görmeyen fiziksel şiddetin yerine, kendi makul gördükleri daha modern yollarla şiddet uygulayabildikleri hem de sorun yaşadıklarında başkalarından çok eşlerine yöneldikleri ataerkil bir erkekliğin bulunduğunu söylemek gerekir. Araştırmanın nicel safhasında katılımcıların çok büyük bir bölümü (%80) duygusal bir sorunları olduğunda destek aldıkları kişilerin başında eşlerinin geldiğini belirtmiştir. Benzer bir biçimde, duygusal bir sorunları olduğunda eşlerinden “sık sık” ve “her zaman” destek

alan katılımcıların oranı da %75’tir. Yine katılımcıların tamamına yakını ihtiyacı olduğunda eşinin yanında olduğunu, onunla sevinç ve kederlerini paylaştığını, eşlerinin kendilerini gerçekten rahatlatan bir insan olduğunu ve eşlerinin onların duygularına önem verdiğini belirtmişlerdir. (AÇEV, 2017).

Bir yandan eşlerine baskı uygularken, duygusal olarak onlardan destek alan bu erkeklik inşası, çocuklarıyla olan ilişkilerinde de bir egemenlik alanı olarak aile fikrini ve geleneksel toplumsal ilişkilerde kaynağını bulan baba olmayı merkeze almaktadır. Bu türden erkeklik kalıplarını benimsemiş olan erkeklerde, çocuklarının gelişim alanları veya bakımlarından ziyade ev dışındaki yaşamlarına yöneldikleri bir babalık biçimi ortaya çıkmaktadır.

4.6. ÇOCUĞA YÖNELİK CİNSİYETÇİ TUTUMLAR

Erkek egemen toplumsal ilişkilerin en önemli yönlerinden biri de cinsiyet ayrımcılığı (diğer bir deyişle cinsiyetçilik) yapılması ve buna yönelik tutumlar sergilenmesidir. Türkiye’de Babalık Araştırması’nda –yukarıda tartışılan– kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığının yanı sıra çocuğa yönelik cinsiyet ayrımcılığı da kendi başına bir başlık olarak irdelenmiştir.

Araştırmanın nicel safhasında, katılımcılara çocuğa karşı cinsiyetçi tutumu ölçmeye yönelik bir dizi soru yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, kız çocuklarının ergenlikten sonra okula devam etmesi gerektiğini, kız ve erkek çocukların birlikte oynayabileceğini ve kendi çocuklarının karşı cinsten çocuklarla aynı sırada oturabileceğini belirtmişlerdir. Buna paralel bir biçimde, genel anlamda çocuğa yönelik cinsiyetçi tutumlar, özellikle üst sosyoekonomik statüye mensup ve eğitim düzeyi yüksek babalar arasında daha düşük düzeydedir. Bu durum, kamusal alana dair modern cinsiyet rollerinin özellikle belirli babalar arasında benimsendiğini göstermektedir (AÇEV, 2017).

Ev içi roller söz konusu olduğunda ise yukarıda anılandan daha farklı bir durum görülmektedir. Geleneksel ilişkileri yansıtır biçimde, katılımcıların ancak beşte biri oğlan çocuklarının ev işlerinde sorumluluk üstlenmesi gerektiğini ve çocuklarının kendilerinin her fikrini kabul etmek zorunda olmadıklarını belirtmişlerdir. Oğlan çocuklarının bebekle oynayabileceğini belirten babaların oranı tüm katılımcı babaların üçte birinden azdır (%32,1). Yine muhafazakâr ve geleneksel örüntüleri destekler biçimde, kız ya da oğlan çocuklarının dövme yaptırabileceği (%66,2) ve oğullarının küpe taktırabileceği (%69) fikrini kabul etmediğini belirten babalar çoğunluktadır (AÇEV, 2017).

Bu durum, Türkiye genelinde bir taraftan modern bakış açısını yansıtır biçimde kız ya da oğlan fark etmeksizin çocukların okullaşmasının babalar tarafından desteklendiğini, diğer taraftan ise toplumsal cinsiyete dayalı ev içi iş bölümünde çocukların da kadınlarla aynı geleneksel örüntü dâhilinde yer almalarının istendiğini göstermektedir. Bu gelenekselci ve muhafazakâr örüntü, çocukların dış görünüşlerine dair tutumlarında da kendini göstermektedir.

5

TÜRKİYE'DE BABA OLMAYI VE ERKEKLİKLERİ ÇEVRELEYEN EKONOMİK İLİŞKİLER

Bu bölümde, Türkiye'de baba olmayı ve erkeklikleri çevreleyen ekonomik ilişkiler, *Türkiye'de Babalık Araştırması*'nda ortaya çıkan başlıca konular olan çalışma yaşamına yüklenen anlamlar, çalışma koşulları, babalara tanınan sosyal haklar, eğitimler ve babalara yönelik piyasadaki hizmetler üzerinden tartışılacaktır.

5.1. ÇALIŞMA YAŞAMI VE ERKEKLİKLER

Dördüncü bölümde de kısaca tartışıldığı şekilde, erkeklerin ve erkekliğin en merkezi ve en önemli alanlarından birisi, aile ve toplumsal yaşamdaki “eve ekmek parası getirme” rolü olarak görülmektedir. Hâkim toplumsal beklentilere göre, erkekler, eve ekmek parası getirerek evlenebilir, aile kurabilir, baba olabilir, soylarının devamlılığını sağlayabilir ve böylelikle erkeklik kimliklerinin ön gördüğü toplumsal ve kültürel gereklilikleri yerine getirebilirler. Bu, günümüz erkekliklerinin ve erkek egemenliğinin merkezini oluşturan –aksi olduğunda erkeklik krizlerine yol açan– temel dinamiktir (kıyaslayınız. Bozok, 2013; Sancar, 2009; Türkoğlu, 2013).

Toplumun farklı kesimlerinden insanların babalardan (erkeklerden) temel beklentisi her şeyden önce çalışıp evlerini geçindirmeleridir.

A: Erkek olmak ne gerektiriyor? Ne bekleniyor mesela sizden?

K: Çok şey gerektiriyor da, erkek olmak hep çalışmak çabalamak. İşte bir birey olarak sorumluluk alması gerekiyor bence. Çalışma açısından, başka erkek olmak, erkek olmak işte Türkiye'de çok fazla bir şey yok. İş bulabilirsin. (P.2, İstanbul, Lise mezunu, Satış temsilcisi)

Çalışmak ile erkeklik arasında kurulan bu özdeşlik, erkekler evlenip çocuk sahibi olduklarında da babalık ile çalışmak arasında kurulan özdeşlik üzerinden

pekişmektedir. Benzer biçimde, çocuk sahibi olan bir erkek her koşulda çalışmalı ve aileyi geçindirmeli diye düşünülmektedir. Böylece evi geçindirmek, ailenin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamak, babanın en temel sorumluluklarından biri olarak görülmektedir. Bir baba bu konuya ilişkin olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Baba illa ki babalık vazifesini yerine getirecek, çocuklarının rızkını temin edecek... [Babanın görevleri öncelikle rızkın temini midir?] Tabii. Yani öncelikle helal rızkın teminidir. (G.17, Konya, Lise mezunu, 42 yaşında, Seramik ustası)

Tesisatçılıkla uğraşan bir baba benzer bir biçimde şöyle demiştir:

Şimdi bir baba evinin rızkını temin ediyorsa, en iyi baba odur. Benim görüşümden. Ha kadın çalışır ya da çalışmaz. Şimdi bak biz o tarafında değiliz. Yani ha çalışırsa katkı olur, çalışmazsa anladın mı, herif bunu temin etmekle mükelleftir. (G.19, Konya, İlkokul mezunu, 44 yaşında, Doğalgaz tesisatçısı)

Yukarıdaki ifade de vurgulandığı üzere, evin geçimini sağlama rolü temelde babalarla ilişkilendirilmektedir. Anne çalışsa bile bu merkezi önemde görülmemekte ve buna ikincil bir önem atfedilmektedir. Ücretli çalışmayı temelde erkeklerin işi olarak değerlendiren bir katılımcı kadınların çalışmasına ilişkin karşıt tavrını aşağıdaki ifadelerle anlatmaktadır:

Bizde normalde bayan çalışmak olmaz. Annem hiç çalışmadı, kız kardeşim çalışmadı, bizde çalışmak pek yok, akrabalar var aralarda, bayanlar çalışmıyor, erkekler çalışır genelde. Yani bizim zorumuza gider öyle kötü bir yerde çalışması filan. Hani çok öyle emin olduğum, temiz bir yerde çalıştırırsın... Bizde kıskançlık vardı genel, bayanların üzerinde, erkeklerde, o yüzden çalıştırmayı sevmiyoruz.

(P.3, İstanbul, Lise mezunu, 34 yaşında, Tekstil işçisi)

Öte yandan çalışmak, erkekler için çok merkezi bir konumda görülmekle beraber, günümüzün zorlu ekonomik koşulları, kadınların iş hayatına katılarak ev ekonomisine katkı sağlamalarını katılımcılar için kadın-erkek eşitliği açısından en “kabul edilebilir” unsurlardan biri haline getirmektedir:

Yani ekonomi ne kadar sıkıntı veriyorsa problemler o kadar fazla oluyor. Biz bu mağazanın sahibi olarak işe başladığımız zaman, ‘yok ya ne yapacaksın çalışmayı’ demiştim. ‘Çalışayım mı’ diye müsaade istedi, yok dedim... ‘Evinde oturursun, ama istiyorsan’, dedim, ‘çalışabilirsin.’ Evinde oturdu o. Ama sonraki yıllar ekonomi bozuldu, devalüasyonlar, sıkıntılar sebeplerden dolayı problemler arttı. E, çocukların ihtiyaçları fazlaştı. Gönül isterdi ki eşim bu sefer bir resmi dairede çalışmış olsaydı, onun da getirecek olduğu bir ekonomi, yükümlülükle beraber daha iyi kazansaydık. Ama müteessir değilim yani. Kadının kendi isteğine bağlı. (G.39, Trabzon, Lise mezunu, 52 yaşında, Tüpçü)

Öte taraftan günümüzdeki erkeklikleri şekillendiren en kayda değer özelliklerden birisi ekonomik ilişkiler içinde kendini yoktan var etmek ve diğer hemcinsleri ile sürekli rekabet edip onlara meydan okumak olarak görülmektedir. Bu bağlamda bir baba hayatı sürdürübilmenin ön koşulunu başarılı olmak olarak tarif etmiştir:

Ayakta kalmanın belli şartları var. Ayakta kalacağım diyorsan, sürünmeyeceksin. Sürünmemek için başarı gerekiyor. Başarırsan kız arkadaşın da olur, herkes seni sever. Erkek arkadaşlarının hepsi seni sever. Başarılıysan herkes seni sever. Üniversiteyi kazanırsın, akli başında bir duruş sergilersin, ekonomik

bağımsızlığını sen kendi elinle kazanırsın. Geleceğe de öyle yatırım yapmış olursun. (G.35, Trabzon, Lise mezunu, 50 yaşında, Fotokopici)

Diğer bir katılımcı erkekliği maddi olarak kendi geçimini sağlayabilme ile ilişkilendirerek, kendisini ilk kez iş yeri açtığı anda erkek olarak hissettiğini belirtmiştir:

A: Kendinizi ilk ne zaman erkek olarak hissettiniz?

G: İş yerimi açtığımda. İlk iş yerimi açtığım zaman... Daha önce abimle birlikte ortak açmıştık. Onunla birlikte çalışıyorduk. Ayrıldım kendi iş yerimi açtım. Yani kısa sürede bir şeyler başardım, ayaklarımın üzerinde durduğum zaman, ‘tamam’ dedim yani. (G.18, Konya, Ortaokul mezunu, 40 yaşında, Bilgisayar teknisyeni)

Benzer biçimde babalar, özellikle oğlan çocuklarıyla kurdukları ilişkilerde- onları hayata hazırlamak adına onlara erken yaşlardan itibaren ücretli bir işte çalışmayı öğütlemektedir. Bu şekilde çocuklarını kendi ayakları üzerinde durabilecek kişiler olarak yetiştirdiklerine inanmaktadırlar:

Yani şunu da yapmıyorum, ‘tamam oğlum al, tamam oğlum al’ değil. Öğretiyorum ona, ‘bak bu varken bir daha buna gerek yok. Tamam şunu istiyorsun ama bak.’ Mesela, Play Station istiyor. ...‘Oğlum,’ dedim, ‘bir ay boyunca çalış benimle beraber, her gün 10 lira vereyim sana, git kendi paranla al.’ Yani şeyi öğretmeye çalışıyorum ona, para kazanmayı. (G.33, Trabzon, Üniversite mezunu, 49 yaşında, Temizlik şirketi sahibi)

Babaların çalışmakla ilişkilendirdikleri bir diğer alan ise çocuklarına maddi imkân sağlamaktır. Bir katılımcı şöyle demiştir:

Bu yaşıma kadar sürekli olarak çalıştım. Belli bir yaşa kadar kendim

için çalıştım, belli bir yaşa kadar annem için çalıştım, belli bir yaştan sonra da çocuklarım için çalışmak zorundayım. Ki benim çektiğim eziyetleri, sıkıntıları, stresleri, problemleri ileriki zamanda benim çocuklarım çekmesin. Ki onlar belli bir yerlerde olsunlar ve kendi ihtiyaçlarını kendileri çocuklarıyla rahatlıkla karşılayabilsinler, sıkıntı çekmesinler. (G.21, Konya, Lise mezunu, 36 yaşında, Doğalgaz tesisatçısı)

Çalışma yaşamının babaların yaşamları üzerindeki etkilerinin en önemli göstergelerinden birisi, babaların yaşamlarındaki en önemli sorun kaynaklarının çalışma yaşamıyla ilişkili oluşudur. Türkiye’de Babalık Araştırması’nın nicel safhasında babalar için en büyük gerilim kaynağının maddi sorunlar ve bununla bağlantılı kaygılar olduğu görülmüştür⁹. Maddi sorunlar, ailenin ve çocukların ihtiyaçlarını karşılamamanın, dolayısıyla da babanın aile içindeki konumunun korunmasına yönelik önemli engeller olarak görülmektedir.

5.2. ÇALIŞMA KOŞULLARI

Türkiye’de Babalık Araştırması’na katılan birçok baba, çalışma saatlerinin uzunluğu ve zor çalışma koşulları nedeniyle çocuklarına yeterli zaman ayıramadıklarını düşünmektedir. Örneğin, bir baba iş hayatındaki yorgunluk nedeniyle çocuğuna ilgi gösteremediğini şu cümle ile belirtmiştir:

Çok yorgun olursam bir saatlik ilgiyi bile yapamıyorum yorgun olduğumdan dolayı. (G.21 – İstanbul, Lise mezunu, 34 yaşında, Tekniker)

Esnaf olan bir baba ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Sabah erken çıkıyorum ki çoğu zaman dükkânı kapayıp üniversiteliyle açıyoruz, akşam da geldiğimde uyumuş oluyor. İşte uykuda ne kadar

öpebildiysem, sevebildiysem o kadar. (G.35, Trabzon, Lise mezunu, 50 yaşında, Fotokopici)

Araştırmanın geneline bakıldığında, iş yerinde daha uzun zaman geçiren düşük sosyoekonomik düzeye mensup babaların, çocuklarına karşı ilgili babalık davranışlarının azaldığı görülmüştür. Türkiye’de Babalık Araştırması katılımcılarından vardiyalı çalışan bir işçi, çocuklarına ilgi göstermek için zaman ayırmaya çalıştığını belirttiğinden sonra, çalışma koşullarına dair şu ifadeleri kullanmıştır:

Hafta sonu çalışmadığım zaman da oluyor ama, vardiyalı sistemde destekleyen biri olmadığı için bizim de 7/24 orada çalışmamız gerekiyor. Bazı pazarlar çalışıyorum, cumartesi zaten çalışıyoruz 8 saat. Pazar günü de gerekiyor bazen çalışmamız, pazarları da çalışmam gerekiyor. (P.7, İstanbul, Lise mezunu, 28 yaşında, Fabrikada işçi)

Çocuklarına ilgi göstermek isteyen, fakat çeşitli nedenlerden ötürü buna zaman bulamayan babaların gerekçelerinin başında çalışma koşulları gelmektedir. Trabzon’da esnaf bir baba, çocuk bakımını eşine bırakmasının sebebini açıklarken uzun çalışma saatlerine işaret etmektedir:

...Artık sorumlulukları hep anneye bıraktık. Dersti, okuldu, ihtiyaçtı, daha ziyade hep anne ilgilendi. ...Çünkü işimiz gereği, sabah 6.30-7.00’de buraya geliyorduk, dükkanımıza, [akşam] 9:30’lara kadar dükkandaydık. ... Çocuklarımızla oynayabilecek 8-10 dakika, 20 dakika bir süre, o da oyun oynamak. Yani şu dersini yapamadın, yardımcı olayım, şunu yapalım, bunu yapalım gibi bir şey olmadı. (G.39, Trabzon, Lise mezunu, 52 yaşında, Tüp gaz bayii sahibi)

Türkiye’de Babalık Araştırması’nın nicel safhası katılımcıların, hafta içinde bir günlerinin ortalama 9 saat 20 dakikasını işte, 1 saat 10 dakikasını yolda ve ancak 2 saat 20

dakikasını çocuklarıyla birlikte geçirdikleri göstermektedir (AÇEV, 2017). Katılımcılara, çocuklarıyla daha ilgili babalar olabilmeleri için ihtiyaç duydukları düzenlemeler sorulduğunda ise babaların %21'i çalışma saatlerinin çocuklarına daha çok vakit ayırabilecekleri şekilde düzenlenmesini talep etmiştir. Diğer yandan, isteseler de ailelerine zaman ayıramamayı özel sektör koşullarında normal karşılayan katılımcılar da bulunmaktadır:

İş hayatı ailenize olan ilgi alakayı birazcık kısıyor ister istemez. Bazen düşünüyorum yani yeteri kadar zaman ayırmadığımızı. Keşke diyorum, cumartesi pazarımız izinli olsa. Ya da ... Cuma, Cumartesi, Pazar da izinli olsam da diyorum, ailemi çocuğumu alıp bir yere gitsem, baş başa vakit geçirsek. Bazen mesela işten geç döndüğüm zamanlar oluyor, bakıyorum oğlum uyumuş; tüh diyorum, keşke yarım saat önce gelseydim de görseydim, bir oynasaydık sonra uyusaydı... İster istemez bunlar oluyor; bazı şeyler elimizde olmuyor özel sektör olduğumuz için. (G. 27, Gaziantep, Yüksek lisans mezunu, 34 yaşında, Yedek parça satıcısı)

Uzun çalışma saatlerinin yanı sıra çalışma yaşamının babalar üzerindeki etkilerinden biri de yarattığı yoğun strestir. Stres, babaların çocukları ile rahat ve nitelikli ilişkiler kurmalarının önünde "meşru" bir engel olarak tanımlanmaktadır. Bankada çalışan bir baba şöyle demiştir:

Bazen diyorum ya işte, iş stresinden olsun, maddi açıdan olsun, insanın bazen yetersiz kaldığı durumlarda stres, sıkıntı... Bu sefer sert çıkışlar yapıyorsun, bazen üzülüyorsun ondan sonra, neden bu şekilde konuştum, neden böyle dedim diye. Ama işte bir orta yolu bulmaya çalışıyoruz hep sürekli. Ama bazen o tarafa, bazen o tarafa kaçırdığımız dönemler de oluyor. (G.13, Tekirdağ, Lise mezunu, 46 yaşında, Bankacı)

Toparlanacak olunursa, katılımcıların tamamı olmasa da bir bölümü hafta içinde ve özellikle hafta sonlarında çocuklarına vakit ayırabildiklerini söylemişlerdir. *Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyici Raporu'*nda tartışıldığı üzere, günümüzde alışveriş merkezleri, marketler ve parklar gibi alanlarda -annelerin mevcut olmadığı ilişkilerde- çocuklarıyla zaman geçiren babaların arttığı görülmektedir. Yine de ortada aşılması hayli zor görünen bir sorun bulunmaktadır. Babalar günde on-on iki saat evden uzakta kalmakta, birçok baba ise haftada altı-yedi gün çalışmaktadır. Çocuğuyla uzun vakit geçiremeyen babalar için nitelikli zaman geçirme yetkinliğine erişmek kritik düzeyde önemli hale gelmektedir. Bu zorluğu aşmak için özel olarak çaba göstermeye çalışan babalar vardır. Birçoğu ise istediklerini belirtsele dahi, çocuklarına yeterli zaman ayıramamaktadır.

5.3. BABALIK İZNI

Annelik iznine kıyasla çok daha az süre ile sınırlandırılmış olan babalık izninin¹⁰ babalar tarafından kullanılma oranı oldukça düşüktür¹¹. *Türkiye'de Babalık Araştırması'*nın nicel safhasına katılanlar arasında ücretli çalışan babaların yalnızca %44'ünün babalık izni kullandığı görülmüştür. Hâlbuki *Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu'*nun ortaya koyduğu üzere, babaların babalık iznini kullanması, özellikle 0-3 yaş çocukları olan babaların ilgili babalık davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir (AÇEV, 2017).

Derinlemesine görüşme katılımcılarından biri, babalık izni kullandığını fakat bu sürenin çocuğuyla ve eşiyle ilgilenebilmesi için çok sınırlı olduğunu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Biz {babalık izni süresi olarak} 10 günü göremedik, kanun yeni çıkmış, bizim zamanımızda 3 gündü. 3 gün kullandım. Yani bir şey anlamıyorsunuz ki zaten. Annesi hastanede yatıyor, git gel, orada koştur gel, çocuğunu bir

kucağına alıyorsun, eve getiriyorsun, işbaşı yaptık tekrar. Daha da artırılmalı yani. En azından annenin vücudu o hastalığı veya o yarayı iyileştirinceye kadar, yani kendini toparlayıncaya kadar... Herkesin evinde annesi babası yok torunlara bakacak veya bir akrabası yok. Mesela bizim de, anne babam gurbette. Bizim burada kimsemiz yok. Baldızım var, teyzesi var bir tane o da uzak. Mesela ben işe gitmek zorundayım, annesi hasta, çocuk normal doğum olmadı, sezaryen olduğu için, yani en azından çocuğa daha iyi, ben bakardım mesela yani, yemekleri ben yapardım. Belki başkası yapmazdı da... Ev işlerini mesela yaptım, yine yaparım mesela. Daha çok hani olmak isterdim, izin olsun yani. (G.4, İstanbul, Lise mezunu, 36 yaşında, Güvenlik şirketinde müdür)

Benzer bir biçimde, babalık iznini tümüyle kullanamadığını belirten başka bir katılımcı ise kullandığı süre zarfında babalık iznini çocuğuyla birlikte değerlendiremediğine ilişkin şunları söylemiştir:

Zannedersem iki veya üç gün Ayşe'de kullandım. Vallahi birkaç gün daha olabilirdi aslında. Çünkü zaten iki gün çocuğun kimliğini, şunu bunu, evrakını filan gezdirmekle geçti, başka bir şey yapamadık. İlk gün evrakları filan, ikinci gün kimliğini filan çıkarttım. Sigortaya gittim işte, bu hani sigortadan iş yeri için çocuk bildirge kâğıdı filan alıyorsunuz ya, ilk gün onunla uğraştım, ikinci gün de çocuğun kimliğini çıkarttım zaten. O iki gün de bana, işteki şeyimden daha yorucuydu, çünkü sürekli koşturuyorsun şuraya buraya. (G. 26, Gaziantep, Ortaokul mezunu, 36 yaşında, Tekstilde usta)

Babaların babalık izinlerini kullanmamalarının ardında yatan nedenlere daha ayrıntılı şekilde bakıldığında, çalışma koşullarından toplumsal cinsiyet rollerine kadar çok katmanlı nedenler olduğu

görülmektedir. Araştırmanın nicel safhasının katılımcılarının %28'i babalık izni gibi bir haklarının olduğunu bilmediklerini, %21'i iş yerinin izin vermemesinden dolayı, %19'u da işlerin yoğun olması nedeniyle babalık izni kullanmadıklarını belirtmiştir (AÇEV, 2017). Bu durum, babalık izninin az sayıda baba tarafından kullanılıyor olmasında, babaların babalık izninin önemine dair farkındalık düzeylerinin düşüklüğünün yanı sıra, işverenlerin konuya dair olumsuz tutumlarının ve çalışma koşullarının babayı babalık iznini kullanması için teşvik edici yönde desteklememesinin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, araştırma kapsamında çeşitli koşullar sağlansa çocuğunun bakımını üstlenebileceğini belirten katılımcılar da vardır. "Maaşım ödenmeye devam etse" seçeneği bunların başında gelmektedir (%24). "Devlet tarafından teşvik sağlansa" seçeneği benzer bir oranla üçüncü sırada yer almaktadır (%23).¹²

5.4. BABALARA YÖNELİK HİZMETLER VE EĞİTİMLER

Babaların ekonomik ilişkiler dolayısıyla çocuk gelişimine katılabilmesini sağlayacak politikalar ve hizmetler babalık izniyle sınırlı değildir. Babalara yönelik sunulan ürün ve hizmetler de baba olmaya atfedilen statü ve rolleri etkilemektedir. *Türkiye'de Babalık Araştırması*'nın nicel safhasında katılımcılara çocuklarına daha fazla ilgi gösterebilmeleri için en çok ihtiyaç duydukları hizmetler sorulduğunda, iki konu öne çıkmıştır. Öncelikle, katılımcılar çocuklarıyla sorun yaşadıklarında danışabilecekleri bir yer olduğunu bilmek istemektedir (%41). İhtiyaç duyulan diğer hizmet ise evin dışında çocuklarıyla birlikte zaman geçirebilecekleri daha fazla alan olarak belirtilmiştir (%29,5).

Nitel araştırmanın katılımcılarının birçoğu olası bir babalık eğitimine katılmak istediğini belirtmiştir. Örneğin bir baba şöyle demiştir:

Öğrenmek isterim, çocuğuma da profesyonelden öğrendiğim bilgiyi aktarmak isterim. Ukalalık yapmam yani, o bana kimmiş ki öğretecek diye. Yüzde yüz sıcak bakarım. Bilmediğim şeyi bana birisi öğretip öğrendikten sonra da benim çocuğuma artı bir şey kazandıracaksa, imkanlar dahilindeyse yüzde yüz sıcak bakarım. Kaçınmam. (G.10, İstanbul, Üniversite mezunu, 45 yaşında, Mali müşavir)

Başka bir katılımcı ise babalık alanında alınabilecek eğitimlerin faydasına dair aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

İlla ki olur. Ben bile şahsen giderim. Sonuçta bu senin çocuğunun geleceği. Çocuğunu yanlış yönlendirmek ister misin, istemezsin. Ama yani şimdi çevremizde yani zaman öyle bir zaman ki çok değişik şeyler var. Yani bizim yaşdaşlarımız olsun...E şimdi yirmi-yirmi beş yaşında baba olanlar var. Hele onların geleceğini hiç düşünmüyorum yani. (G.35, Trabzon, Lise mezunu, 33 yaşında, Fotokopici)

Benzer bir biçimde babalık eğitimine katılmak istediğini belirten bir baba ise nasıl bir eğitim almak istediğini ayrıntılandırarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Olması için eğitim şart, olabilir evet. Olabilir bence olabilir. Çünkü insan her şeyi bilmeyebilir. Anlatabiliyor muyum hocam? Mesela her baba her şeyi bilmeyebilir. Şefkat eksikliği olabilir, eğitim eksikliği olabilir, sinir sistemlerinde sıkıntı olabilir. Dediğim gibi eğitim her açıdan onun için iyi olabilir. (G.3, İstanbul, ilkokul mezunu, 32 yaşında, Çay ocağı işletmecisi)

Ancak hâkim ataerkil erkeklik kodları veya bu bağlamdaki toplumsal baskılar nedeniyle babalık eğitimine katılmak istemediğini belirten babalar da bulunmaktadır. Örneğin Doğu Karadenizli bir baba erkekliğe vurgu yaparak şöyle demiştir:

Karadeniz erkeği serttir. ...”Benim işim olmaz”, der. (G.39, Trabzon, Lise mezunu, 52 yaşında, Tüpçü)

Diğer bir katılımcı ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Şimdi şöyle diyeyim, çoğunun [eğitime] gideceğini zannetmiyorum. Şimdi şöyle bir şey vardır bizde, toplum arasında. Yani o tür şeyler yaptığın zaman hani, “senin ne işin var orada, sen kadın kılıklı mısın?” (G. 35, Trabzon, Lise mezunu, 33 yaşında, Dış teknisyeni)

Başka bir baba ise babalık eğitimine katılmamasının gerekçesi olarak ataerkil toplumsal baskılardan yakınmıştır:

“Babalığı bile gitti kurstan öğrendi” derler gibi. ...Çoğunluk bunu der yani. Ne işi var adamın çocuğun bezinlen, bilmem nesiyle? Bir baba kız çocuğun altını değiştiremez, değiştiremez yani, sor çoğunda yüzde 80’i, 90’ı böyle der. ...Trabzon’da kadınlara sorsan, kadınlar diyecek ki “çocuk bakmak bizim işimiz”.(G.37, Trabzon, Lise mezunu, 30 yaşında, Müdür)

6

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hem babalık(lar) hem de erkeklik(ler) toplumsal, kültürel ve tarihsel inşalardır. Babaların babalık yapma biçimleri de bu toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlar içinde şekillenir. Dolayısıyla, ilgili babalığın belirleyicisi faktörlerin ortaya çıkmasında da erkeklik ve babalığa yüklenen statüler, anlamlar ve rollerin etkili olduğu söylenebilir. Türkiye'de Babalığı Anlamak Serisi'nin ikinci yayını olan *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık Raporu* Türkiye'de babalığı, baba olmayı çevreleyen toplumsal statüler ve anlamlara odaklanarak ele almış, böylece ilgili babalık davranışlarının oluşmasını sağlayabilecek toplumsal koşulların iki ekseninde izini sürmüştür. Bunlardan ilki, babalık ve erkeklikleri çevreleyen modern, geleneksel ve muhafazakâr öğelerin iç içe geçtiği *ataerkil* toplumsal ilişkilerdir. İkincisi ise toplumsal hayatın her katmanında şekillendirici olan kapitalist ekonomik ilişkilerdir.

Türkiye'de Babalık Araştırması'nın nicel safhasının ortaya koyduğu üzere, ülkemizdeki babalar çocuklarıyla daha iyi ilişkiler kurabilmek için destek almayı talep etmektedirler (AÇEV, 2017). Ataerkil erkeklik kodlarıyla ilişkilenen ekonomik ilişkiler içinde, eve ekmek getiren -çoğu zaman tek-kişi rolünü üstlenerek yoğun bir tempoda çalışan babaların çocuklarının bakımında daha etkin bir rol üstlenebilmeleri için babalık izninin etkin bir biçimde kullanılmasının desteklenmesi başta olmak üzere, çalışma koşullarının özellikle erken yaşta çocuğu olan babalar için iyileştirilmesi, babalık eğitimi fırsatlarının artırılması, çocuk bakım desteklerinin artırılması ve sosyal medya aracılığıyla ilgili babalar olmaları yönünde rehberlik edici hizmetler sunulabilir. Böylelikle babaların ilgili babalar haline gelmesi, toplumsal cinsiyet ilişkilerinde de kayda değer bir biçimde eşitliğin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık Raporu'nun bu koşulları incelerken ortaya koyduğu temel sonuçlar aşağıdaki şekildedir:

- Ülkemizde hâkim erkeklik kodlarındaki ataerkil öğeler, erkekliği başıboş ve kontrolsüz özerklik üzerinden tanımlama eğilimindeyken, *baba olmayı* bu sorumsuzluğun terk edildiği, yetişkinlerin hayatına geçiş zamanı olarak tanımlamaktadır.
- Günümüzde Türkiye'de *baba olmak*, ailenin reisi konumundan daha önce bir başka koşulu yerine getirmeyi gerektirmektedir. Bu koşul, ailenin geçimini sağlamaktır. Genel toplumsal kabule göre, ailenin geçimini sağlaması gereken birincil aktörler olarak babalar işaret edilmektedir. Erkeklerin eve ekmek getiren kişi olma rolü üzerinde belirleyici olan ekonomik ve ataerkil toplumsal ilişkiler birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır.
- Erkeklerin paranın kontrolünü elinde tuttuğu ataerkil örüntü harcamalarda son sözü erkeğin söylediği eşitsiz ilişkilere yol açmakta ve babanın aile üzerinde ekonomiye dayalı bir tahakküm kurmasına neden olmaktadır. Türkiye'de babaların çocuklarının bakımları ve gündelik sorunlarıyla ilgili meseleleri annelere bıraktıkları, özellikle kamusal alanda aileyi ilgilendiren meselelerde ise erkeklere atfettikleri yetke ile kararları kendi başlarına aldıkları görülmektedir.
- Erkeklerin birçoğunun ailelerinin geçimini sağlayan birincil ve yegâne aktörler olarak görülmelerinin yanı sıra, uzun çalışma saatleri, yıpratıcı çalışma koşulları, trafikte geçirilen uzun saatler gibi günümüzde hâkim olan ekonomik ilişkiler etrafında oluşan koşullar babaların çocuk gelişimine ve bakımına dâhil olmalarının önünde engel teşkil etmektedir.
- Öte yandan toplumsal cinsiyet rolleri, babaların birer erkek olarak yetişirken çocuk bakımına dair bir yönlendirmeye, deneyime ve öğrenmeye maruz kalmamaları, kamu ile özel sektörün çocukla ilgili her türlü konuda ağırlıklı

anneyi hedeflemesi, babaların ilgili baba olmalarının önündeki diğer engellerdir. Bu durumda erkek ebeveyn olarak babalar, kendi bireysel ilgi, motivasyon ve talepleri doğrultusunda çocuklarının bakımı ve diğer ev içi işlerle ilgilenmektedirler.

Fakat tüm bunlarla beraber, toplumsal bir inşa olarak babalık(lar) ve erkeklik(ler) de diğer toplumsal inşalarda olduğu gibi etkileşime ve dolayısıyla değişime açık alanlardır. Geleneksel ve muhafazakâr örüntüler etrafında biçimlenen ataerkil ilişkilerin yanı sıra ilgili, katılımcı ve demokratik babalık davranışları sergilemeye eğilim gösteren babaların varlığı sayılarının azlığına rağmen umut vericidir. Tam da bu nedenle, çocuk gelişiminin desteklenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması alanlarının kesişim noktası olarak erkeklik(ler) ve babalık(lar) önemli bir değişim alanını temsil etmektedir.

Örneğin, geleneksel ataerkil ilişkilerde babaların çocuklarına ve eşlerine yönelik olarak cinsiyetçi tutum ve davranış sergilemelerinin yanı sıra çok sayıda babanın kız çocuklarının eğitime katılımını destekledikleri ve erkek çocuklarla beraber eğitim almalarını onayladıkları görülmektedir. Dahası, birçok baba kız çocuklarının iyi bir eğitim almasını ve iyi bir meslek sahibi olmasını da istemektedir. Bu durum, Türkiye'de babalığı şekillendiren ekonomik ataerkil ilişkiler içerisinde değişen dinamiklerin, babalık uygulamalarını da büyük ölçüde şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, erkeklerin yetişkin ve sorumluluk sahibi bireyler olmalarının aracı olarak babalık(lar)ının, değişen ekonomik ve ataerkil ilişkiler içerisinde çocuğun gelişimini ve eşitlikçi kadın - erkek ilişkilerini destekleyici yönde değişim göstermesini sağlamak pek çok açıdan önemli hale gelmektedir.

ÖNERİLER

Türkiye'de Babalık Araştırması'na katılan birçok baba, baba olmaktan dolayı mutlu olduğunu ve çocuklarıyla daha iyi ilişkiler kurmak istediğini belirtmiştir. Az sayıda da olsa çocuklarının gelişimine daha olumlu bir biçimde katılmaya çalışan ve eşyle görece daha demokratik ve eşitlikçi ilişkiler kurmaya çalışan farkındalık sahibi babalar araştırmada ilgili babalar olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler eğitim düzeyi yüksek, birçoğu büyük şehirlerde yaşayan, üst sosyoekonomik statüye mensup ve ilgili, katılımcı ve demokratik yollarla babalık yapan ya da "değişerek" çocuğunun gelişimine daha olumlu katkılar sağlamak isteyen babalardır. Ebeveynlik yapma pratikleri ve aile içi ilişkilerden hareketle mevcut ataerkil ilişkilerin değiştirilerek, cinsiyetler arası eşitliğin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda önemli bir dönüşüm aracı olarak babaların ilgili baba olmalarının önündeki engeller ve ilgili babalar olabilmeleri için ihtiyaç duydukları alanlar önemli bir tartışma ve aksiyon alma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır

Babaların çocuk gelişimine ve bakımına dâhil olmalarının önündeki engellere baktığımızda, (i) erkeklere ve kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin, (ii) babaların birer erkek olarak yetiştirilirken ev işleri ve çocuk bakımı ile ilişkilendirilmemelerinin, (iii) babaların uzun çalışma saatleri ile zorlayıcı çalışma koşullarının, (iv) kadınların ücretli iş gücüne erkeklere kıyasla daha az oranda ve daha kötü koşullarda katılabilmelerinin ve son olarak (v) kamu ve özel sektör tarafından sağlanan hizmet ve politikalarda çocuğun birincil sorumlusu olarak annenin hedef alınmasının etkili olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, babaların ilgili babalar haline gelebilmeleri için:

- Kadınlar ve erkeklerin birlikte ve eşit bir biçimde istihdama katılmaları desteklenmeli ve çalışma saatleri ile çalışma koşulları her iki taraf için de

iyileştirilmelidir. İş hayatının yanı sıra, hukuktan eğitime ve sağlığa kadar farklı alanlarda ve farklı kesimlerce sunulan politika ve hizmetler, toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde gerçekleştirilmelidir. Farklı alanlarda kadınlar için eşit fırsatlar yaratılması, evin geçimini sağlamada kadın ile erkek arasındaki rolün paylaşımını sağlayarak mevcut ekonomik ve ataerkil ilişkiler etrafında şekillenen babalığın ilgili babalık yönünde değişmesinin yolunu açacaktır.

- Çocuk bakımının yönelik kamusal hizmetlerin artırılması ve 0-3 yaş da kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Bu adım, kadınların bakım sorumlulukları ile özdeşleştirildiği ataerkil ve hatta ekonomik örüntünün zayıflaması için önemli bir aşamadır.
- Özel sektör ve kamu kuruluşlarının ebeveynlere yönelik ürün, hizmet ve politikalarında birincil hedef kitle olarak kadınları benimsemeleri, aile içi toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Erkeklerin, çocuk bakım ve gelişimi başta olmak üzere aile içi sorumluluklara “yardım eden” değil “sorumluluk üstlenen” bir yaklaşım benimseyebilmeleri için babalara çocuklarının bakımı ve gelişimi ile ilgili sorumluluk üstlenmelerinin gerekli ve “mümkün” olduğuna dair mesajlar verilmelidir.
- Özel sektör, kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği yapması ve ortaklaşa politika, destek mekanizması ve hizmet geliştirilmesi önemlidir. Bu bağlamda, ilgili babalığın desteklenmesi amacıyla iş yerleri, başta yeni baba olan erkeklerin babalık izni almasını kolaylaştırmalı ve bu iznin kullanılmasını özendirmelidir. Ayrıca kreş hakkı, karne günü izni gibi uygulamalardan hem annelerin hem de babaların yararlanması sağlanmalıdır.
- Aile içi karar alma mekanizmaları ev işleri ve çocukların bakımına katılımın

kadın ve erkek arasında eşitlikçi biçimde paylaşımının sağlanması aksiyon alınabilecek bir diğer alandır. Bu doğrultuda erkekliklerin aile içinde ve çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliğini benimsemelerine yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmaların bir kısmı, babalara yönelik eğitimler yoluyla ilgili, demokratik ve katılımcı babalık yapma biçimleri hakkında babaları bilgilendirmeyi ve destekleyici diğer uygulamaları içerebilir.

Babalar olarak erkeklerin kendilerinin ilgili babalar olmak için irade göstermesi ise değişimin en önemli koşuludur. Babaların, anneler ile birlikte çalışma yaşamına katılmaları gibi, annelerle birlikte çocuk bakımını ve çocuklarıyla zaman geçirmeyi hayatlarının merkezine yerleştirmeleri gerekmektedir. Bu konuda babaların yaşamlarının doğal bir parçası olarak onların bakımıyla ilgili sorumluluk üstlenmeleri, gelişimlerini destekleyici biçimde onlarla oyun oynamaları, çeşitli aktiviteler yapmaları ve ihtiyaç duydukları alanlarda onlara destek olmaları çok önemlidir.

Son olarak, erkeklikler ve dolayısıyla babalıklar yeniden inşa edilirken, eşitliğin, katılımın, içtenliğin ve sevginin yaşamın içine yayılması çok önemlidir. Babaların çocuk gelişiminin olumlu yönde desteklenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından dönüştürücü bir role sahip oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenle, bu konuda babaların yaşamlarını düzenlemek için bireysel olarak irade kullanmalarının yanı sıra ilgili babalığın güçlendirilmesi konusunda etkili olabilecek tüm aktörlerin sorumluluk olarak hayata geçirmesi çok büyük önem taşımaktadır.

Bu rapor, Türkiye’de babaların ilgili, demokratik, katılımcı ve eşitlikçi babalar olmaları yönünde geliştirilecek politika önerileri ile ihtiyaç duyulan destek mekanizmalarına katkı sunmayı ve bu alandaki akademik çalışmaların artırılmasına ışık tutmayı hedeflemektedir.

SON NOTLAR

- 1 Burada sunulan modelin daha önceki bir versiyonu için bkz. Bozok, 2016.
- 2 Cambridge Dictionaries online "patriarchy" (ataerkillik) sözcüğünün kökünde yer alan Latince kökenli "patriarch" sözcüğünü aile ya da kabilenin erkek reisi ve de Hristiyan teolojisinde kilisenin üst basamaklarındaki bir yönetici olarak tanımlamaktadır. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/patriarch> Erişim, 22.4.2016.
- 3 Babanın aile içindeki yokluğu bugün de ortadan kalkmış bir sorun değildir. Bill Clinton, başkanlığı sırasında 1995'te babanın aile içindeki yokluğundaki yaygınlaşmayı, ABD'deki en önemli sorunların kaynağı olarak değerlendirmiştir (Baskerville, 2002).
- 4 Dergi 2015 sonu itibarıyla yayım hayatına son vermiştir.
- 5 <http://www.mensstudies.info/OJS/index.php/FATHERING/index> Erişim, 23.4.2016.
- 6 Derinlemesine görüşmelerden yapılan alıntılarda G'ler derinlemesine görüşme numaralarını P'ler ise pilot (derinlemesine) görüşme numaralarını, A'lar "araştırma ekibini" ve K'lar ise "katılımcıları" belirtmektedir.
- 7 Türkiye'de ilgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu'nda detaylı şekilde tartışıldığı üzere, babaların ev işlerine etkin bir biçimde katılmamaları, erken yaştaki (0-3 yaş) çocuklarının fiziksel bakımına katılmalarındaki varyansın %29'unu açıklamaktadır. Ev işlerini yapmayan babalar, çocuklarının fiziksel bakımına da katılmamaktadırlar (AÇEV, 2017).
- 8 *Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu'nda* tartışıldığı üzere, babaların çocuklarını disipline ederken ve cezalandırırken fiziksel şiddetten çok sözlü veya duygusal şiddete başvurdukları görülmektedir (AÇEV, 2017).
- 9 Maddi sorunların "çoğu zaman" ve "her zaman" gerilim kaynağı olduğunu belirten babaların oranı %52,5'tir. İşsizlik için bu oran %44,5, iş yerindeki sorunlar için ise %41'dir (AÇEV, 2017).
- 10 Türkiye'de babalık izni ile ilgili hukuki düzenleme şöyledir: 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun "Mazeret izni" başlıklı 104 üncü maddesinin (B) bendinde "Memura, eşinin doğum yapması halinde, isteği üzerine 10 gün babalık izni; ... verilir." şeklinde belirtilmiştir. 4857 Sayılı İş Kanunu'nda işçinin babalık izni kaç gündür açıklanmıştır. İşçinin babalık izni, eşinin doğum yapması halinde 5 gün ücretli izin olarak verilmiştir. Sözleşmeli personelin babalık izni ise Sözleşmeli Personel Çalıştırılmasına İlişkin Esaslara göre 2 gün babalık izni olarak belirtilmiştir. Diğer taraftan 4857 sayılı İş Kanunu'na bağlı çalışan taşeron işçiler, 5 gün babalık hakkına sahiptirler. Devlet Memurları Kanunu'nda babalık izni ile ilgili mazeret iznininin 10 gün olduğu belirtilmiş fakat bu iznin hangi tarih itibarı ile başlayacağı net olarak açıklanmamıştır. Bu konuda İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğine ilişkin resmi görüşe başvurulmuştur. İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, Adana Valiliği'nin görüş talebi üzerine, 16.12.2011 tarihli ve 18432 sayılı hukuki mütalaasında şunları belirtmiştir. "Dolayısıyla; doğum sebebiyle verilecek aylıksız izin uygulamalarında olduğu gibi babalık izninin de anne ve bebeğin en çok yardıma ihtiyaç duyduğu zamanda yani doğumdan itibaren başlatılarak kullanılmasının iznin verilme amacının en uygun kullanılma zamanı olarak kabul edilebileceği söylenmiş. Babalık izninin memurun isteğine göre doğum belgesinde yer alan doğum tarihinden veya bu tarihi izleyen günden itibaren başlatılarak 10 gün süreyle kullanılacağı, diğer taraftan da babalık izninin idari sebeplerle memurun inisiyatifinde doğumdan itibaren kullanılmaması

halinde, iznin kullanılmasının makul süreler içerisinde kalınmak şartıyla izin vermeye yetkili amirin takdirinde olduğu, değerlendirilmektedir." Devlet Personel Başkanlığının (DPB) görüşü de bu yöndedir. Babalık izninin doğum olduğu andan itibaren başlayacağı ve bu tarihten 15 gün veya 1 ay sonra babalık izninin kullanılmayacağı aktarmıştır.

<https://www.sabah.com.tr/memur/2016/12/14/memur-ve-iscilerde-babalik-izni-kac-gun-ne-zaman-kullanilabilir> Erişim, 30.12.2017

- 11 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 8 Kasım 2016 tarih ve 29882 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan yönetmelikle kadın çalışanlara ilk doğumda 60 gün, ikinci doğumda 120 gün sonraki doğumlarda ise 180 gün süreyle; çalıştığı süreye ilişkin prim ve ücretleri işveren tarafından, çalışmadığı süreye ilişkin prim ve ücretleri ise devlet memurları için tam ücret üzerinden çalıştığı kurumlarınca, işçiler için ise asgari ücret düzeyi üzerinden İşsizlik Sigortası Fonundan ödenmeye başlanmıştır. Evlat edinme durumunda bu izin erkeklerle de genişletilmiştir. Yine aynı kapsamda, iki ebeveynin de çalıştığı durumlarda çocuklar ilkökul çağına gelene kadar, ebeveynlere kısmi süreli çalışma hakkı tanınmıştır. Bu hak anne veya baba tarafından kullanılabilen ama bu durumda devlet tarafından ödenek sağlanmamaktadır.
- 12 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 8 Kasım 2016 tarih ve 29882 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan yönetmelikle kadın çalışanlara ilk doğumda 60 gün, ikinci doğumda 120 gün sonraki doğumlarda ise 180 gün süreyle; çalıştığı süreye ilişkin prim ve ücretleri işveren tarafından, çalışmadığı süreye ilişkin prim ve ücretleri ise devlet memurları için tam ücret üzerinden çalıştığı kurumlarınca, işçiler için ise asgari ücret düzeyi üzerinden İşsizlik Sigortası Fonundan ödenmeye başlanmıştır. Evlat edinme durumunda bu izin erkeklerle de genişletilmiştir. Yine aynı kapsamda, iki ebeveynin de çalıştığı durumlarda çocuklar ilkökul çağına gelene kadar, ebeveynlere kısmi süreli çalışma hakkı tanınmıştır. Bu hak anne veya baba tarafından kullanılabilen ama bu durumda devlet tarafından ödenek sağlanmamaktadır.

KAYNAKÇA

AÇEV (2017). Türkiye’de babalığı anlamak serisi I: Türkiye’de ilgili babalık ve belirleyicileri ana raporu.18 Kasım 2017 tarihinde <http://www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz> adresinden erişildi.

Amato, P. R. ve Dorius, C. (2010). Fathers, children, and divorce. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (5. Baskı, ss. 177-200). Hoboken, NJ: Wiley.

Atkinson M. P. ve Blackwelder, S. P. (1993). Fathering in the 20th Century. *Journal of Marriage and Family*, 55(4), 975-986.

Badinter, E. (1995). *XY: On masculine identity*, (çev. Davis, L.). New York: Columbia University Press.

Ball, J.; Moselle, K. ve Pedersen, S. (2007, 1 Mart). Father’s involvement as a determinant of child health. Public health agency of Canada, population health fund project: *Father involvement for healthy child outcomes: Partners supporting knowledge development and transfer* için hazırlanan rapor.

Baskerville, S. (2002). The politics of fatherhood. *Political Science and Politics*, 35(4),695-699.

Baykal, G. (2016). Babalara ve babalığa yönelik sosyal politikalar üzerine literatür taraması. *AÇEV ve Bernard van Leer Vakfı Türkiye’de babalık araştırması için hazırlanmış olan yayımlanmamış sosyal politika raporu*. İstanbul.

Blankenhorn, D. (1995). *Fatherless America: Confronting our most urgent social problem*. New York: Basic Books.

Bigner, J. T. (1970). Fathering: Research and practice implications. *The Family Coordinator*, 19(4),357-362.

Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G. ve Eslen Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G. ve Eslen Ziya, H. (2014). Unpacking masculinities in the context of social change: Internal complexities of the identities of married men in Turkey. *Men and Masculinities*. Çevrimiçi yayımlanmış.DOI: 10.1177/1097184X14539511

Bozok, M. (2018, 1 Mart). “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetler, Erkekler ve Erkeklikler Üzerine”. *K24, Dosya: Satır Arasındaki Erkeklik*. <http://t24.com.tr/k24/yazi/siddet-erkekler-ve-erkeklikler-uzerine,1626> (1.3.2018).

Bozok, M. (2016). *Ebeveynlik, aile ve erkek egemenliği eksenlerinde yirminci yüzyılda babalıklar ve erkekliklerin değişimleri*. Sosyoloji Derneği VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi. ODTÜ, Ankara.

Bozok, M. (2015). Erkeklerin şiddetleri üzerine. *Evensel Kültür*, 279, 84-85.

Bozok, M. (2013). *Constructing local masculinities: A case study from Trabzon, Turkey*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Bozok, M. (2005). *Erkeklik kimliğinin sosyokültürel inşası: Ankara Tepecik Mahallesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Brandth, B. ve Kwande, E. (1998). Masculinity and child care: The reconstruction of fathering. *The Sociological Review*, 46, 293-313.

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. İçinde, *International encyclopedia of education, Cilt 3, 2. Baskı*. Der. Oxford: Elsevier. Yeniden basım, Gauvain, M. ve Cole M. (der.) (1993). *Readings on the Development of Children*, 2. Baskı, (ss. 37-43). New York: Freeman.

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Cabrera, N. J. (2010) Father involvement and public policies. İçinde, Lamb, Michael E. (der.) *The role of father in child development* (ss. 517-550). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Cabrera, N. J.; Shannon, J. D. ve Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to Pre-K. *Applied Development Science*, 11(4),208-213.
- Cabrera N. J.; Tamis-LeMonda, C. S.; Bradley, R. H.; Hofferth, S. ve Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71(1), 127-136.
- Carlson, M. J. ve McLanahan, S. S. (2010) Fathers in fragile families. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (5. Baskı, ss. 241-169). Hoboken, NJ: Wiley.
- Clarke, Simon (2007). Neoliberal toplum kuramı. İçinde, Saad-Filho, A. ve Johnston, D. (der.) *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki*. (ss. 91-105). İstanbul: Yordam Kitap.
- Coltrane, S. (2010). Fathering: Paradoxes, contradictions, and dilemmas. İçinde, Kimmel, M. and Messner, M. (der.) *Men's lives*. (ss. 434-449). Boston: Allyn & Bacon.
- Connell, R. W. (2005 [1995]). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. (çev. Soydemir, C.), İstanbul: Ayrıntı.
- Duménil, Gérard ve Lévy, Dominique (2007). Neoliberal (karşı) devrim. İçinde, Saad-Filho, A. ve Johnston, D. (der.) *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki*. (ss. 25-41). İstanbul: Yordam Kitap.
- Elgar, F. J., Waschbusch, D. A., Dadds, M. R. ve Sigvaldason, N. (2007). Development and validation of a short form of the Alabama Parenting Questionnaire. *Journal of Child and Family Studies*, 16, 243-259.
- Fein, R. A. (1978). Research on fathering: Social policy and an emergent perspective. *Journal of Social Issues*, 34(1),122-135.
- Flood, Michael (2018). Fatherhood & Families. İçinde, *The Men's bibliography: A comprehensive bibliography of writing on men, masculinities, gender, and sexualities, compiled by Michael Flood*. 19th edition. 22 Mart 2018 tarihinde <http://xyonline.net/books/bibliography/bibliography-5/> adresinden erişildi.
- Gielen, Uwe P. ve Roopnarine, Jaipaul L. (der.) *Childhood and adolescence: Cross-cultural perspectives and applications advances in applied developmental psychology*. Londra: Praeger.
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. New Haven and London: Yale University.
- Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Ankara: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Harvey, David (2007). Neoliberalism as creative destruction. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 610(21), 22-44.
- Hawkins, A. J., Bradford, K. P., Palkovitz, R., Christiansen, S. L., Day, R. D. ve Call, V. R. A. (2002). The Inventory of father involvement: A pilot study of a new measure of father involvement. *The Journal of Men's Studies*, 10, 183-196.
- Hearn, J. (1988). *The violences of men*. Londra: Sage.
- Heilman, B., Cole, G., Matos, K., Hassink, A., Mincy, R., Barker, G. (2016). *State of America's fathers: A MenCare Advocacy*

- publication *Working fathers and*. Washington, DC: Promundo-US.
- Hochschild, A. (1989). *The second shift: The revolution at home*. New York: Viking.
- Jessop, Bob (2013). Putting neoliberalism in its time and place: A response to the debate. *Social Anthropology / Anthropologie Sociale*, 21, 65-74.
- Jessop, Bob (2002). Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state-theoretical perspective. *Antipode*, 34, 452-472.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye'de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2012a). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2012b). Kültür ve ana babalık: Kuram ve uygulama çıkarsamaları. İçinde, Sayıl M. ve Yağmurlu, B. (der.). *Ana babalık: Kuram ve araştırma* (ss. 61-80). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Kandiyoti, D. (1996). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. Bora, A., F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç ve F. Özbay (der.). İstanbul: Metis.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290.
- Kaufman, M. (1994). Men, feminism and men's contradictory experiences of power. İçinde, Brod, H. and Kaufman, M. (Eds.) *Theorizing masculinities*. Thousand Oaks: Sage.
- Kimmel, Michael S. (1994/2013). Homofobi olarak erkeklik: Toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik. (çev. Bozok, M.). *fe dergi*, 5(2), 92-107. 22 Mart 2016 tarihinde http://cins.ankara.edu.tr/10_12.pdf adresinden erişildi.
- Kimmel, Michael S. (1996). *Manhood in America: A cultural history*. New York: Free.
- Lamb, Michael E. (der.) (2010a) How do fathers influence children's development? Let me count the ways. İçinde, Lamb, Michael E. (der.) *The role of father in child development* (ss. 1-26). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Lamb, Michael E. (2010b). *The role of father in child development*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Lamb, M. E., Pleck, J., Charnov, E. ve Levine, J. (1987). A biosocial perspective on parental behavior and involvement. İçinde, Lancaster, J. B., Altman, J. ve Rossi, A. (der.). *Parenting across the life span* (ss. 111-142). New York: Academic.
- Levtov, R.; van der Gaag, N, Greene, M.; Kaufman, M. ve Barker, G (2015). *State of the world's fathers: A MenCare advocacy publication*. Washington, DC: Promundo, Rutgers, Save the Children, Sonke Gender Justice, and the MenEngage Alliance.
- Malinowski, B. (2001 [1927]). *Sex and repression in savage society*. Londra: Routledge.
- Marsiglio, W. (1995a). Fathers' diverse life course patterns and roles. İçinde, Marsiglio, W. (der.) *Fatherhood: Contemporary theory, research, and social policy* (ss. 78-101). Thousand Oaks: Sage.
- Marsiglio, W. (1995b). Fatherhood scholarship: An overview and agenda for the future. İçinde, Marsiglio, W. (der.) *Fatherhood: Contemporary theory, research, and social policy* (ss. 1-20). Thousand Oaks: Sage.
- Marsiglio, W. ve Hinojsa, R. (2010). Stepfathers' lives: Exploring social context and interpersonal complexity. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (ss. 27-57). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

- Marsiglio, W. ve Pleck, J. (2005). Fatherhood and masculinities. İçinde, Kimmel, Michael S., Hearn, J. ve Connell, Robert W. (der.) *Handbook of studies on men and masculinities* (ss. 249-269). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Marsiglio W.; Amato, P.; Day, R. D. ve Lamb M. E. (2000). Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1173-1191.
- Metindoğan, A. (2015). Fathering in Turkey. İçinde, Roopnarine, J. L. (der.) *Fathers across cultures: The importance, roles, and diverse practices of dads*, (ss. 327-349). Santa Barbara: Praeger.
- Morgan, D. H. J. (2001) Family, gender and masculinities. İçinde, Whitehead, Stephen M. ve Barrett, Frank. J. (der.) *The masculinity studies reader* (ss. 223-232). Cambridge: Polity.
- OECD (2014). *LMF1.2: Maternal employment rates*. 18 Kasım 2017 tarihinde http://www.oecd.org/els/family/LMF_1_2_Maternal_Employment.pdf adresinden erişildi.
- Paterson. G. ve Sanson. A. (1999). The association of behavioral adjustment to temperament. parenting and family characteristics among 5-year-old children. *Social Development*, 8, 293-309.
- Pleck, J. (2013) Foreword. İçinde, Shwalb, D. W.; Shwalb, B. J. ve Lamb, M. (der.) *Fathers in cultural context* (xiv-xix). Londra: Routledge.
- Pleck, J. (2010a). Fatherhood and masculinity. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (ss. 27-57). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Pleck, J. (2010b). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (5. Baskı, ss. 58-93). Hoboken, NJ: Wiley.
- Pleck, J. (1997). Paternal involvement: Levels, sources, and consequences. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (3. Baskı, 66-103; 325-332). New York: Wiley.
- Popenoe, D. (1996). *Life without father*. New York: Free.
- Roopnarine, J. L. (der.) (2015). *Fathers across cultures: The importance, roles, and diverse practices of dads*. Santa Barbara, CA: Praeger.
- Saad-Filho, Alfredo ve Johnston, Deborah (2007). Giriş. İçinde, Saad-Filho, A. ve Johnston, D. (der.) *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki*. (ss. 13-22). İstanbul: Yordam Kitap.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar -Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.
- Seidler, V. J. (2003). Fathering, masculinity and parental relationships. İçinde, Ervø, S. ve Johansson, T. (der.) *Among men: Moulding masculinities, Volume 1* (ss. 212-226) Hants: Ashgate.
- Shaikh, Anwar (2007). Neoliberalizmin iktisat mitolojisi. İçinde, Saad-Filho, A. ve Johnston, D. (der.) *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki*. (ss. 76-90). İstanbul: Yordam Kitap.
- Shwalb, D. W.; Shwalb, B. J. ve Lamb, M. (der.) (2013). *Fathers in cultural context*. Londra: Routledge.
- Silversitein, L. B. ve Auerbach, C. F. (1999). Deconstructing the essential Father. *American Psychologist*, 6, 397-407.
- Strier, R. ve Roer-Strier, D. (2010). Fatherhood in the context of immigration. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (5. Baskı, ss. 435-458). Hoboken, NJ: Wiley.
- Şen H., Yavuz-Müren, H. M. ve Yağmurlu, B. (2014). Parenting: The Turkish context. İçinde, Selin, H. (ed.) *Parenting across cultures*, (ss. 175-192). Amherst: Springer.

- Talhaoğlu, Ç. (2017, 8 Aralık). Erkekler Kasım'da 15 kadın ve 3 çocuk öldürdü. *Bianet*. 28 Aralık 2017 tarihinde <https://bianet.org/kadin/kadin/192261-erkekler-kasim-da-15-kadin-ve-3-cocuk-oldurdu> adresinden erişildi.
- Talhaoğlu, Ç. ve Baki, B. (2017, 3 Şubat). 2016'da erkekler en az 261 kadın ve kız çocuğu öldürdü. *Bianet*. 14 Nisan 2017 tarihinde <https://bianet.org/bianet/kadin/183229-2016-da-erkekler-en-az-261-kadin-ve-kiz-cocugu-oldurdu> adresinden erişildi.
- Tamis-LeMonda, C. S. ve McFadden, K. E. (2010). Fathers from low-income backgrounds: Myths and evidence. İçinde, Lamb, M. E. (der.) *The role of father in child development* (5. Baskı, ss. 296-318). Hoboken, NJ: Wiley.
- Tecik, Z. (2012). *Fatherhood experiences of lower-middle class men: The case of Eskişehir*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı.
- Therborn G. (2004). *Between sex and power: Family in the world 1900-2000*. Londra: Routledge.
- TÜİK (2017a, 23 Mart). İşgücü istatistikleri, 2016. 28 Nisan 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24635> adresinden erişildi.
- TÜİK (2017b, 22 Şubat). Yaşam memnuniyeti araştırması, 2016. 2 Nisan 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24641> adresinden erişildi.
- Türkoğlu, B. (2013). Fay hattında erkeklikler: Çalışma ve işsizlik ekseninde erkeklığe bakış. *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 33-61.
- Ünal, F. ve Kök, E.E. (2015). 0-6 yaş çocuğu olan ebeveynlerin babalık rolüne ilişkin görüşleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1383-1396.
- Walby, S. (1992). *Theorizing patriarchy*. Oxford: Blackwell.
- Wan, C. K.; Jaccard, J. ve Ramey, S. L. (1996). The relationship between social support and life satisfaction as a function of family structure. *Journal of Marriage and Family*, 58(2), 502-513.
- Whiting, J. ve Whiting, B. (1975). Aloofness and intimacy of husbands and wives. *Ethos*, 3, 76-99.

